

אוֹתָם: (כה) וַיֵּשְׁבוּ עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לַיְעֲקֹב אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ-בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וַיֵּשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד-עוֹלָם וְדוֹר עַבְדֵי נְשִׂאֵי לָהֶם לְעוֹלָם: (כו) וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וְנִתְּתִים וְהִרְבִּיתִי אוֹתָם וְנִתְּתִי אֶת-מִקְדָּשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: (כז) וְהָיָה מִשְׁכְּנֵי עָלֵיהֶם וְהִיִּיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ-לִי לְעָם: (כח) וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת-יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מִקְדָּשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: ס

בראשית מז ויחי

אונקלוס

(כח) וַחֲזָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרִי שָׁנִין וְהוּוּ יוֹמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חִיּוּהֵי מְאָה וְאַרְבַּעִין וּשְׁבַע שָׁנִין: (כט) וַקְרִיבו יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמָמַת וַקְרָא לְבָרְיָה לְיוֹסֵף וְאָמַר לֵיהּ אִם כָּעֵן אֲשַׁכְּחִית רַחֲמִין בְּעֵינֶךָ שׁוֹי כָּעֵן כֵּי יִדָּךְ תַּחֲוֹת יָרְכִי וְתַעֲבִיד עִמִּי טִיבוּ וְקִשׁוּט לֹא כָּעֵן תִּקְבְּרִינִי בְּמִצְרַיִם: כ. עתה. כא. עתה. כב. עתה.

כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי-יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִיּוֹ שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבַּעִים וּמֵאָת שָׁנָה: כט וַיִּקְרָבוּ יְמֵי-יִשְׂרָאֵל לְמוֹת וַיִּקְרָא לְבָנּוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם-נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ שׁוֹי-נָא יָדְךָ תַּחַת יָרְכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאִמָּת אֶל-נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם:

רש"י

לְיוֹסֵף - לְמִי שֶׁהִיא יְכוּלַת זִידוֹ לְעֵשׂוֹת: שִׁים נָא יָדְךָ - וְהִשְׁעֵךָ: חֶסֶד וְאִמָּת - חֶסֶד שְׁעוֹשִׂין עִם הַמֵּתִים הוּא חֶסֶד שֶׁל אִמָּת, שְׁאִינוֹ מִנְפֵה לְתַשְׁלוֹם גְּמוּלָה: אִלּוּ נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם - סוֹפֵה לְהִיּוֹת עִפְרָה כְּנִיס (וּמִרְמֵשִׁין מִמֵּת גּוֹפִי). וְשֹׁאִין מִתִּי חוֹנֵה לְאַרְץ חַיִּים אִלּוּל זָנַעַר גִּלְגּוּל מַחֲלוּת. וְשֹׁלֵחַ יַעֲשׂוּנִי מִנְרִיס עֲזוּדָה זְרָה:

(כח) וַיְחִי יַעֲקֹב - לְמַה פִּרְשָׁה זוֹ סְתוּמָה, לְפִי שְׁכִינִין שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אֲזִינוּ נִסְתַּמוּ עֵינֵיהֶם וְלָצֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִנְרַת הַשְּׁעֵזוּד שֶׁהִתְחַלְּלוּ לְשַׁעֲזָם. דָּנָר אַחַר, שֶׁנִּקְטַע לְגוּלֹת אֵת הַקֶּץ לְזִינוּ וְנִסְתַּם מִמֵּנו: (כט) וַיִּקְרָבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת - כָּל מִי שֶׁנִּאֲמַר צוֹ קְרִיבָה לְמוֹת לֹא הִגִּיעַ לְיָמֵי אֲצוּתוֹ. (יִצְחָק מִי ק"פ וַיַּעֲקֹב קמ"ו. דָּוִד נִאֲמַר קְרִיבָה, אֲזִינוּ מִי פ' [מ'] שֵׁם וְהוּא מִי ע"ב): וַיִּקְרָא לְבָנּוֹ

מקורי רש"י

מַעֲרַת הַמִּכְפֵּלָה, מ"ג שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יָרְכִי (שֵׁם שֶׁם כ"ט). שְׁכַךְ הִרְאִשׁוּנִים נִשְׁבַּעִין בְּבְרִית מִלָּה קוֹדֵם שְׁנִיתָנָה הַתּוֹרָה. ה. עִי בְּרֵאשִׁית רַבָּה (פִּרְשָׁה צוֹ ס' ה): חֶסֶד וְאִמָּת וְכִי יֵשׁ חֶסֶד שֶׁל שְׁקָר, שֶׁהוּא אִמַר חֶסֶד וְאִמָּת לְמַה כֵּן, מִשָּׁל הַדְּיוּט אֹמַר מִית בְּרִיָּה דְרַחֲמֶךָ, טַעוֹן, מֵת רַחֲמֶךָ, פְּרוּק, אִמַר לוֹ, אִם תַּעֲשֶׂה לִּי חֶסֶד לְאַחַר מִיתָתִי הוּא חֶסֶד שֶׁל אִמָּת. ו. עִי שֵׁם: אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. לְמַה, שֶׁסוֹפָה שֶׁל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְלִקּוֹת בְּכִנִּים וְהִיוּ מִרְחֻשׁוֹת בְּתוֹךְ גּוֹפִי, לְפִיכָךְ אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. ד"א, מִפְּנֵי מַה בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב אֲבִינוֹ שֶׁלֹא יִקְבַר בְּמִצְרַיִם, שֶׁלֹא יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ עֲבוּדַת כּוֹכָבִים, שֶׁכִּשֵׁם שֶׁנִּפְרַעִין מִן הָעוֹבֵד כֵּךְ נִפְרַעִין מִן הַנְּעֻבָד, דְּכַתִּיב וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אַעֲשֶׂה שְׁפִטִים (שְׁמוֹת יב). וְכֵן וְכִי ר' חֲנִינָא אִמַר מִי שְׁמַת בַּח"ל וְנִקְבַר שֵׁם, שְׁתֵּי מִיתוֹת יֵשׁ בִּידוֹ, שְׁכַךְ כְּתִיב וְאַתָּה פִּשְׁחוּר וְכָל יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ תִּלְכוּ בְּשִׁבִי וְשֵׁם תְּמוֹת וְשִׁמָּה תִקְבַר (ירמיה כ). הוּי יֵשׁ בִּידוֹ שְׁתֵּי מִיתוֹת. לְפִיכָךְ יַעֲקֹב אֹמַר לְיוֹסֵף אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. א"ר סִימוֹן א"כ הַפְּסִידוֹ הַצְּדִיקִים שֶׁהֵם קְבוּרִים בְּחוּצָה לְאַרְץ, אִלּוּ מַה הַקְּבָ"ה עוֹשֶׂה, עוֹשֶׂה לְהֵן מַחֲלוּת בְּאַרְץ, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמַעֲרוֹת

א. עִי בְּרֵאשִׁית רַבָּה (פִּרְשָׁה צוֹ ס' א): וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאַרְץ מִצְרַיִם, לְמַה פִּרְשָׁה זוֹ סְתוּמָה מְכַל הַפְּרֻשִׁיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה, אִלּוּ כִיּוֹן שֶׁנִּפְטַר אֲבִינוּ יַעֲקֹב, הַתְּחִילָה שֶׁעָבָד מִצְרַיִם עַל יִשְׂרָאֵל. דְּבַר אַחַר, לְמַה הוּא סְתוּמָה מִפְּנֵי שֶׁבִקֵּשׁ יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְגַלּוּת אֵת הַקֶּץ וְנִסְתַּם מִמֵּנו. ד"א לְמַה הִיא סְתוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁתֵּם מִמֵּנו כָּל צְרוֹת שְׁבַעוּלָם. ב. עִי שֵׁם (ס' ד): וַיִּקְרָבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת. מַהוּ וַיִּקְרָבוּ, אִמַר הַקְּבָ"ה, הַיּוֹם קוֹבֵל עֲלֶיךָ לֹמַר כִּי הוּא יִקּוּם כְּאָדָם שְׁאוֹמֵר פְּלוּנֵי קָרַב עַל חֲבִירוֹ, הוּי וַיִּקְרָבוּ. וְכָל מִי שֶׁנִּאֲמַר בּוֹ קְרִיבָה לְמוֹת לֹא הִגִּיעַ לְיָמֵי אֲבוֹתָיו. וְכִי יַעֲקֹב כְּתִיב בּוֹ קְרִיבָה, שֶׁלֹא הִגִּיעַ לְיָמֵי אֲבוֹתָיו. אֲבָרְהָם חִיָּה קַע"ה שָׁנָה, יִצְחָק ק"פ, וַיַּעֲקֹב קמ"ז לְפִיכָךְ כְּתִיב בּוֹ קְרִיבָה, וַיִּקְרָבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל. ג. עִי שֵׁם (ס' ה): וַיִּקְרָא לְבָנּוֹ לְיוֹסֵף. לְמַה לֹא קָרָא לֹא לְרֵאוּבֵן וְלֹא לְיִהוּדָה, וְרֵאוּבֵן הוּא הַכְּבוֹד וְיִהוּדָה הוּא הַמֶּלֶךְ וְהַנִּיחָן וְקָרָא לְיוֹסֵף. לְמַה כֵּן, בְּשִׁבְלֵי שֶׁהִיא סִפְק בִּידוֹ לְעֵשׂוֹת. לְפִיכָךְ, וַיִּקְרָא לְבָנּוֹ לְיוֹסֵף. ד. עִי מִדְּרַשׁ פְּרָקֵי הַיְרִידוֹת (פִּרְשָׁה א): בְּאִסְפִּיתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב קָרָא לְיוֹסֵף בְּנוֹ וְאָמַר בְּנֵי הַשְּׁבַע לִי בְּבְרִית מִלָּה שְׁאֵת מַעֲלָה אוֹתִי אֵל קִבְרַת אֲבוֹתֵי אֵל

אונקלוס

וַיִּשְׁכַּבְתִּי עִם־אִבְתִּי וַנְּשֹׂאֲתַנִּי מִמְצָרִים וּקְבַרְתֶּנִּי
 בְּקַבְרֹתָם וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדַבְּרְךָ: לא וַיֹּאמֶר
 הַשֹּׁבֵעַ לִי וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ
 הַמַּטֶּה: פ מח א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבוֹךָ חָלָה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו
 עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרַיִם: ב וַיִּגְדַּל לְיַעֲקֹב
 וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנֵיךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל

(ל) וְאֶשְׁכּוּב עִם אֲבֹהַי וְתַטְּלִינִי מִמְצָרִים וְתַקְבְּרִינִי בְּקַבְרֹתֵהוֹן וְאָמַר אָנָּה אֶעֱבֹד כְּפִתְגָמְךָ: (לא) וְאָמַר קָיִים לִי וְקָיִים לִיָּה וְסָגִיד יִשְׂרָאֵל עַל רִישׁ עַרְסָא: (א) וְהָיָה בְּתַר פִּתְגָמָיָא הָאֵלִין וְאָמַר לְיוֹסֵף הָא אָבוֹךְ שְׁכִיב מְרַע" וְדַבֵּר יַת תְּרִין בְּנוֹהֵי עַמִּיָּה יַת מְנַשֶּׁה וְיַת אֶפְרַיִם: (ב) וְחֹוֵי לְיַעֲקֹב וְאָמַר הָא בְּרַךְ יוֹסֵף אֲתִי לְוַתְךָ וְאִתְקַף יִשְׂרָאֵל א. שוכב חולה.

רש"י

אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה"ו. דבר אחר, על ראש המטה על שהיתה מטתו שלמה ולא היה זה ראש המטה, שהרי יוסף מלך הוא, ועוד שנשבע לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו"ו: מח (א) ויאמר ליוסף - אחד מן המגידים, והרי זה מקרא קצר"ו. וש אומרים, אפרים היה רגיל לפני יעקב צמלמוד, וכשחלה יעקב צאריך גושן הלך אפרים אל אביו למצרים להגיד לו"ו: ויקח את שני בניו עמו - כדי שיצרכם יעקב לפני מותו"ו: (ב) ויגד - המגיד ליעקב, ולא פירש מי, והרצה מקראות קצרי לשון: ויתחזק ישראל - אמר,

(ל) וּשְׁכַבְתִּי עִם אִבְתִּי - וי"ו זו מחובר למעלה לתחלת המקרא, שים נח ידך תחת ירכי והשבע לי, ואני סופי לשכב עם אבותי, ואתה תשאני ממצרים. ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי צמעה, שהרי כתיב אחריו ונשאתני ממצרים וקצרתני בצורתם. ועוד מנינו בכל מקום לשון שכבה עם אבותיו היא הגוועה ולא הקצורה, כמו וישכב דוד עם אבותיו ואחר כך וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּעִיר דָּוִד (מלכים א' ג י): (לא) וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל - תעלה בעידיניה סגיד ליה"ו: על ראש המטה - הפך עמונו ללד השכינה"ו. מכאן

מקורי רש"י

י. עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז תתלג): על ראש המטה. וכי על ראש המטה השתחוה, אלא שהורה ושבח שלא יצא ממנו פסולת. ויש אומרים וישתחו ישראל על ראש המטה, שעשה ראובן תשובה. דבר אחר שאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. יא. עי' ספרי האזינו (כט לו): ויוסף היה במצרים. וכי אין אנו יודעים שיוסף היה במצרים, אלא להודיעך צדקו של יוסף, יוסף היה רועה את צאן אביו, ואף על פי שנעשה מלך במצרים הרי הוא בצדקו. יב. עי' פסיקתא רבתי (פיסקא ג): ויאמר ליוסף הנה אביך חולה (בראשית מח א) מי אמר לו שאביו חולה יש אומרים ברוח הקדש ראה יש אומרים בלהה אמרה לו שהייתה משמשת [את] יעקב כיון שחלה באה ואמרה ליוסף ויש אומרים בנימין הודיעו ויש אומרים קרוסי הושיב יוסף בפלטרין כיון שהרגישו ביעקב שחולה, באו והודיעו ליוסף. והרי כל שבחו של יוסף שהיה מפליג על כבוד אביו ולא נכנס אצלו בכל שעה. שאילולי שבאו אחרים ואמרו לו אביו חולה, לא היה יודע, אלא להודיעך צדקו שלא רצה להתייחד עם אביו, שלא יאמר לו היאך עשו כך אחיך (ומקללים את) [ומקללים אמר] יוסף אני יודע צדקו של אבא כל דבריו יג. עי' מדרש תנחומא (ויחי סי' ו): ויאמר ליוסף הנה אביך חולה, ארוז"ל, אפרים אמר לו, שהיה עוסק בתורה עמו. יד. עי' תנחומא (ויחי פרק ה): א"ר ישמעאל אתה מוצא שהצדיקים מברכין לבניהם בשעת מיתתן שכן הוא אומר יצחק לעשו ואברכך לפני ה' לפני מותי לפיכך כשחלה יעקב נטל יוסף שני בניו והכניסן אל אביו שיברכם.

הללו, והן מתגלגלין ובאים עד שהם מגיעין לארץ ישראל, והקב"ה נותן בהם רוח של חיים והן עומדין. מנין, שכן כתיב הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל (יחזקאל לו), ואח"כ ונתתי רוחי בכם וחייתם. אמר ריש לקיש מקרא מלא הוא, שכיון שהן מגיעין לא"י, הקב"ה נותן בהם נשמה. שנאמר נותן נשמה לעם עליה (ישעיה מב). ז. עי' מגילה (טז ע"ב): ויפלו לפניו, אמר רבי בנימין בר יפת, אמר רבי אלעזר, היינו דאמר אינשי תעלא בעידיניה סגיד ליה. תעלא מאי בצירותיה מאחוה, אלא אי איתמר הכי איתמר, וישתחו ישראל על ראש המטה, אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר, תעלא בעידיניה סגיד ליה. ח. עי' בראשית רבה (פרשה צו סי' לא): ויאמר השבעה לי וגו', ר' יודה ביר' סימון ר' חנין בשם ר' שמואל בר רב יצחק, כיון שראה אבינו יעקב מעשים שרימת לאה באחותה, נתן דעתו לגרשה. וכיון שפקדה הקדוש ברוך הוא בבנים, אמר, לאמך שלאילו אני מגרש, אתמהא, ובסוף הוא מודה על הדבר, וישתחו ישראל על ראש המטה. מי היה ראש מטתו שליעקב אבינו, לאה. ר' יצחק אמר, שכינה ראה. הדה היא יודוך י"י כל מעשיך וחסי' יברוכך (תהלים קמה י). ט. עי' שבת (יב ע"ב): אמר רב ענן אמר רב, מנין ששכינה סועד את החולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי תניא נמי הכי הנכנס לבקר את החולה לא ישב לא על גבי מטה ולא על גבי כסא אלא מתעטף ויושב לפניו מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי.

אונקלוס

ויתיב על ערסא: (א) ואמר יעקב ליוסף אל שדי אתגלי לי בלזו בארעא דכנען וברוך יתי: (ד) ואמר לי הא אנא מפשינך ואסגינך ואתנינך לכנשת שבטין ואתן ית ארעא הדא לבנך בתרן אחסנת עלם: (ה) וכען תרין בנך דאתילידו לך בארעא דמצרים עד מיתי לותך למצרים דילי אינון אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהון קדמי: (ו) ובניך דתוליד בתריהון דלך יהון על שום אחוהון יתקרון באחסנתהון: (ז) ואנא במיתי מפדן מיתת עלי רחל בארעא דכנען באורחא בעוד כרוב ארעא למיעל לאפרת וקברתה תמן באורח אפרת ב. לכינוס שבטים. ג. לפני. ד. ובנים. ה. חרישת.

וישב על-המטה: ג ויאמר יעקב אל-יוסף אל שדי נראה אלי בלזו בארץ כנען ויברך אתי: ד ויאמר אלי הנני מפדך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את-הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם: ה ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד-באי אליך מצרימה ליהם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו-לי: ו ומולדתך אשר-הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם: ז ואני אבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת-ארץ לבא אפרתה

רש"י

עוד לא יהיו צמנין בני אלח צמוך שצטי אפרים ומנשה יהיו ככללים, ולא יהא להם שם שצצטים לענין הנחלה"י. ואף על פי שנחלקה הארץ למנין גלגלותם, כדכתיב לרצ פדו את נפשותם (במדבר כו נד) וכל איש ואיש נטל צסוה חוץ מן הזכורים, מכל מקום לא נקראו שצטים אלח אלו (להטיל גורל הארץ למנין שמות השצטים, ונשא לכל שצט ושצט, ודגלים לזה ולזה): (ז) ואני בבאי מפדן וגו' - ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני להקצר צארץ כנען ולא כך עשיתי לאמן, שהרי מתה סמוך לצית לחם: כברת ארץ - מדת ארץ, והם אלפים אמה כמדת מחוס שצת, כדברי ר' משה הדרשן. ולא תאמר שעצבו עלי גשמים מלהוליכה ולקצרה צצצרון, עת הגריד היה שהארץ

אף על פי שהוא בני מלך הוא, אחלק לו כבוד^{טו}, מכאן שחולקין כבוד למלכות. וכן משה חלק כבוד למלכות, וירדו כל עבדיך אליה אלי (שמות יא ט), וכן אליהו וישעס קמניו וגו' (מלכים א' יט מו)^{טז}: (ד) ונתתיך לקהל עמים - צשרני שעמידים לצאת ממני עוד קהל ועמים. ואף על פי שאמר לי גוי וקהל גוים, גוי אמר לי על צנימין, קהל גוים הרי שנים לצד צנימין, ושז לא נולד לי צן, למדנו שעמיד אחד משצטי ליחלק, ועמה אותה מתנה אני נותן לך^{יז}: (ה) הנולדים לך וגו' עד בואי אריך - לפני בואי אליך, כלומר שנולדו משפרשת ממני עד שצאתי אלך: צי הם - צצצרון שאר בני הם, ליטול חלק צארץ איש כנגדו: (ו) ומולדתך וגו' - אם תוליד

מקורי רש"י

לי הקב"ה הדבר הזה, היה לי אחד עשר שבטים. וכיון שנולד בנימין, אמרתי הרי מה שאמר לי קהל גוים, והוא שאומר לו שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם (שם מח ה). אמר לו, אינם שלך אלא שלי, שאמר לי גוי וקהל גוים, ולא נתן לי אלא את בנימין. הרי אינן שלך אלא שלי. הרי אפרים ומנשה שבטים הם כראובן ושמעון. ומה שאתה מוליד אחריהן, שלך הם נקראים, אבל אלו לשמי הם, שנאמר ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו. יח. עי' שם: אפרים ומנשה שבטים הם כראובן ושמעון, ומה שאתה מוליד אחריהן שלך הם נקראים, אבל אילו לשמי הם. שנאמר ומולדתך אשר הולדת אחריהם, לך יהיו.

טו. עי' שם (סי ו): ולמה ויתחזק ישראל וישב, אמר, אע"פ שהוא בני מלך, הוא ואחלק לו כבוד. טז. עי' מדרש תנחומא (בא סי ז): ולא נצא מכאן עד שירדו כל עבדיך אלה אלי וגו'. מכאן שחלק משה כבוד למלכות, שלא אמר ליה אתה וכל עבדיך אף הקב"ה צוה למשה ולאחרן לחלוק לו כבוד שנאמר וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה ויוסף חלק כבוד למלכות, בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה (בראשית מא). יעקב חלק כבוד למלכות, ויתחזק ישראל וישב (שם מד). אליהו חלק כבוד למלכות ויד ה' היתה אל אליהו וגו' (מלכים א יח). יז. עי' פסיקתא רבתי (פרשה ג): לגוי ולקהל עמים, ולמה לא אמר לו אלא לקהל עמים בלבד, אלא אמר יעקב, כשאמר

אונקלוס

וּאֶקְבְּרָהָ שֵׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרַת הוּא בֵּית לָחֶם:
 ח וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה:
 ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי
 אֱלֹהִים בְּזֶה וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֵלַי וְאֶבְרַכְכֶם: שְׁנֵי
 י וְעֵינַי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוּ מִזְּקֵן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיִּגַּשׁ
 אֹתָם אֵלָיו וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיַּחֲבֹק לָהֶם: יא וַיֹּאמֶר
 יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֵה פָנַיִךְ לֹא פָלַלְתִּי וְהִנֵּה

היא בית לחם: (ח) וחזא ישראל
 ית בני יוסף ואמר מן אילין:
 (ט) ואמר יוסף לאבוי בני אינון
 די הב לי יי הקא ואמר קריבנון
 קעז' לנתי ואבריכינון: (י) ועיני
 ישראל יקרן מסיבו לא זכיל למחזי
 וקריב' יתהון יתיה ונשיק להון
 וגפיה להון: (יא) ואמר ישראל
 ליוסף מחזי אפך לא סברית והא
 נ. כאן. ז. עתה. ח. וקירב. ט. חשבתי.

רש"י

(ח) וירא ישראל את בני יוסף - נקט לצרכם
 ונסתלקה שכינה ממנו, לפי שעמיד ירבעם ואחאז
 לנאח מאפרים, ויהוא וזבדי ממנשה^כ: ויאמר מי
 אלה - מהיכן יאלו חלו שאינו ראוי לזכרה:
 (ט) בזה - הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה^כ,
 וזקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקודש^כ:
 ויאמר קחם נא אלי ואברכם - זה שאמר הכתוב
 (הושע יא א) וְאֶנְכִי תַרְגְּמָנִי לְאֶפְרַיִם קָחֶם עַל זְרוּעֹתַי.
 תרגלתי רוחי זיעקב צביל אפרים, עד שלקחן על
 זרועותי^כ: (יא) רֵא פָנַיִךְ לֹא פָלַלְתִּי - לא מלאני לצי לחשוב
 מחשבה שאראה פניך עוד. פללתי, לשון מחשבה, כמו
 קְבַלְתִּי עֲשֵׂה פְלִילָה (ישעיה טו א):

חלולה ומנוקצת ככזרה^ט: ואקברה שם - ולא
 הולכתיה אפילו לצית לחם, להכניסה לארץ, וידעתי שיש
 צלצך עלי, חבל דע לך שעל פי הדיבור קצרתיה שם,
 שמהא לעזרה לצניה כשיגלה אותם וצורחאדן והיו
 עוצרים דרך שם, ינאח רחל על קצרה וזוכה ומצקשת
 עליהם רחמים, שנאמר (ירמיה לא יד) קוֹל צְרָמָה גִּשְׁמַע
 וגו', והקדוש צרוך הוא משיצה יש שקר לפעולתך נאח
 ה' וגו' וְשָׂצוּ צְנִים לְגִבּוֹלָם (שם פסוק טו)^כ. ואונקלוס תרגם
 כרוז ארעה, כדי שיעור חרישת יום (ס"א ארץ). ואומר
 אני, שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחרישה
 אחת, קוריאד"א צלע"ו, כדאמרינן כרוז ותני (ב"מ קו
 ע"א), כמה דמסיק תעלא מצי כרצא (יומא מג ע"ב):

מקורי רש"י

עובדי עכו"ם, ונסתלקה רוח הקודש ממנו. כב. עי' מסכת כלה
 (פ"ג מט"ו): וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה, אטו
 עד השתא לא ידע מאן נינהו, אלא דשייליה אם לא איתלידו
 בכתובה, וכיון דאחזייה כתובה, אתייבא דעתיה, ונשקינהו בדיל
 יוסף. כג. עי' מדרש ילמדנו (בראשית אות קפד): וירא ישראל
 את בני יוסף וגו', מי אלה, וכי לא היה מכירם, והרי כתיב אפרים
 ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (שם ה), אלא צפה יעקב וראה
 ירבעם הרשע יוצא מזרעו של אפרים, ובידו שני עגלי זהב וצועק
 ואומר, אלה אלהיך ישראל, לפיכך אמר, מי אלה. א"ל יוסף, בני
 הם אשר נתן לי אלהים בזה, בכתובה ובקדושין. א"ל יעקב אבינו,
 יודע אני שבניך הם בקדושה ובטהרה, אלא על אלה שראיתי אני
 מתבהל. באותה שעה השליך יוסף עטרה שלו והתיר זיינו ונפל
 לפניו, הה"ד ויוצא אותם יוסף מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה
 (שם יב), א"ל, החטא שעתידין בני לעשות אתה רואה, והשירה
 שעתידין לומר על הים אין אתה רואה. כיון ששמע יעקב כן,
 א"ל, קחם נא אלי ואברכם. מיד, ויקח יוסף את שניהם (שם,
 יג). כד. עי' פסיקתא רבתי (פרשה ג). ואנכי תרגלתי לאפרים
 קחם על זרועותי (הושע יא ג) תרתי ריגלתי ברוח הקודש לברוך
 אפרים. אימתי קחם על זרועותי, כשאמר יעקב ליוסף קחם נא אלי
 ואברכם. בזכותו של מי בחבלי אדם אמשכם (שם שם ד) בזכותו
 של יוסף ולא ידעו כי רפאתים (שם).

יט. עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז קלו): ויסעו מבית אל, ויהי
 עוד כברת הארץ, בשעה שארץ חלולה ככברה והבר מצוי. רבנן
 אמרי, כבר הבר מצוי ועונת גשמים עברה, ועדיין השרב לא בא.
 כ. עי' פסיקתא רבתי (פרשה ג): אמר לו יוסף, גזור עכשיו, ואני
 מעלה אותה וקוברתה. אמר לו יעקב, אין אתה יכול בני, שלא
 קברתיה שם אלא על פי הדיבור. שאף אני בקשתי להעלותה
 ולקבורה ולא הניחני הקדוש ברוך הוא, שנאמר ואקברה שם (שם).
 מהו שם, על פי הדיבור. ולמה, שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית
 המקדש עתיד ליחרב, ובניו עתידים לצאת בגולה והם הולכין אצל
 אבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם. וכיון
 שהם הולכין בדרך, הם באין ומחבקין קבורת רחל, והיא עומדת
 ומבקשת רחמים מן הקב"ה ואומרת לפניו, רבונו של עולם, שמע
 בקול בכייתי ורחם על בניי או תן לי האוניא שלי. מיד הקדוש
 ברוך הוא שומע בקול תפילתה. מנין, שכן כתב בכי תמוררים רחל
 מבכה על בניה (ירמיה לא טו), וכתב ויש תקוה לאחרייתך [נאום
 ה'] ושובו בנים לגבולם (שם שם יז). הרי פייסו. כא. עי'
 מדרש תנחומא (ויחי סי' 1): וירא ישראל את בני יוסף, ויאמר מי
 אלה, א"ר יהודה בר שלום, וכי לא היה מכירן, והלא בכל יום
 ויום יושבין ועוסקין בתורה לפניו, ועכשיו הוא אומר מי אלה,
 לאחר ששמשו אותו שבע עשרה שנה שעמד במצרים לא הכירן,
 אלא שראה לירבעם בן נבט ולאחאב בן עמרי שעומדין מאפרים

אונקלוס

אֲחֻזֵי יָתִי יְיָ אֶף יֵת בְּנֶךְ: (יב) וְאֶפֶיךָ יוֹסֵף יִתְהוֹן מִן קְדְמוֹהֵי וְסָגִיד עַל אֶפְוֵהי עַל אֶרְעָא: (יג) וְדָבַר יוֹסֵף יֵת תְּרוּיָהוֹן יֵת אֶפְרַיִם בִּימִינֵיהּ מִסְמָאלָא דִישְׂרָאֵל וְיֵת מְנַשֶּׁה בְּסְמָאֲלִיהּ מִימִינָא דִישְׂרָאֵל וְקָרִיבֵי לְנֻתִיָּה: (יד) וְאוֹשִׁיטֵי יִשְׂרָאֵל יֵת יְמִינֵיהּ וְשׁוּי עַל רִישָׁא דְאֶפְרַיִם וְהוּא זַעֲרָא וְיֵת סְמָאֲלִיהּ עַל רִישָׁא דְמְנַשֶּׁה אַחְפִּימִינוֹן לִידוּהֵי אַרִי מְנַשֶּׁה בּוֹכְרָא: (טו) וּבְרִיךְ יֵת יוֹסֵף וְאָמַר אֱלֹהָא דִי פְלַחוּ אֲבָהֵתִי קְדְמוֹהֵי אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק יְיָ דִּזְוִי יְתִי מְדַאֲיָתְנִי עַד יוֹמָא הַדִּין: (טז) מְלֶאכָא דִי פָרַק יְתִי מִכָּל בִּישָׁא יְבָרַךְ יֵת עוֹלִימִיא וְיִתְקַרִי בְּהוֹן שְׁמִי וְשׁוּם אֲבָהֵתִי אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק וּכְנֻנֵי יָמָא יִסְגּוֹן בְּגוֹ בְנֵי אֲנָשָׁא עַל אֶרְעָא: (יז) וַחֲזָא יוֹסֵף אַרְי שׁוּי אֲבוּהֵי יָד יְמִינֵיהּ עַל רִישָׁא דְאֶפְרַיִם וּבְכַאִישׁ בְּעִינֻהֵי וְסַעַד יָדָא דְאֲבוּהֵי לְאֶעְדָּאָה יֵתָהּ.

הֲרָאָה אֶתִּי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זֶרְעִי: יב וַיֹּצֵא יוֹסֵף אֶתֶם מֵעַם בְּרַכּוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאֶפְרָיִם אֶרְצָה: יג וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בְּיָמִינוֹ מִשְׂמָאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בְּשִׂמְאֵלוֹ מִיְמִין יִשְׂרָאֵל וַיִּגַּשׁ אֵלָיו: יד וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יָמִינוֹ וַיִּשֶׁת׀ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שִׂמְאֵלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שֶׁבֶל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר: טו וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְוּ אֲבֹתַי לִפְנֵי אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק הָאֱלֹהִים הֲרַעָה אֶתִּי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: טז הַמְּלֶאךָ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל־רָע יְבָרֶךְ אֶת־הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם אֲבֹתַי אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק וַיִּדְגּוּ לָרֹב בְּקִרְבַּי הָאָרֶץ: שְׁלִישִׁי יז וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי־יֹשִׁיב אֲבִיו יַד־יָמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיִּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יַד־אֲבִיו לְהַסִּיר אֹתָהּ.

י. מלפניו. יא. וקירב. יב. והושיט. יג. שעברו. יד. שהאכיל. טו. מאז היותו. טז. כדגי הים יתרבו בתוך בני אדם על הארץ.

רש"י

מנשה הזכור, ואף על פי כן לא שם ימינו עליו: (יב) המלאך הגואל אתי - מלאך הרגיל להשתלח אלי בזרמתי, כענין שנאמר (לעיל לא יח, ג) וַיִּשְׁמַר אֱלֹהֵי מְלֶאךָ הָאֱלֹהִים צְמֵלָם יַעֲקֹב וְגו' אֲנֹכִי הָאֵל צֵית אֱלֹהֵי: יברך את הנערים - מנשה ואפרים: וידגו - כדגים הללו שפריס ורציס^{כז} ואין עין הרע שולטת בהם: (יז) ויתמך יד אביו - הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו: צדוקיט:

(יב) ויוצא יוסף אותם - לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם זרמתי, כדי ליטעם זה לימין וזה לשמאל, לסמוך ידיו עליהם ולזכרם: וישתחו לאפיו - כשחזר לחזור מלפני אביו: (יג) את אפרים בימינו משמאל ישראל - הצא לקראת חזרו ימינו כנגד שמאל חזרו, [וכיון שיהא] הזכור מיומן לזכרה: (יד) שכל את ידיו - כתרומתו אחכמינו, צהשכל ותמכה השכל את ידיו לך, ומדעת, כי יודע היה כי

מקורי רש"י

הצילני מיד לבן, הוא זנני ופרנסני בשני רעבון. כז. עי' אגדת בראשית (פרק ה): וישרצו ששרצו יותר מן הדגים. וירבו, שרבו מברכת נח ובניו. ויעצמו, שעצמו מן האבות. במאד מאד, שהיתה אשה יולדת ששים רבוא כשם שהדגים יולדים ששים רבוא, כך אף הן, וכך ברכן [יעקב] אביהם וידגו לרוב וגו' (בראשית מח טז), כשם שהדגים נתברכו, כך אף הן. כח. עי' ברכות (כ ע"א) וידגו לרב בקרב הארץ, מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם. כט. עי' מדרש תנחומא (ויחי סי' ו): ויתמך יד אביו להסיר אותה.

כה. עי' שם: עשה יעקב, שכל את ידיו (בראשית מ"ח י"ד). מהו שכל, אמר רבי, שכל [ודאי]. אמר רבי יהודה, שכל ידיו של יעקב בבכורתו של מנשה. ורבי נחמיה אמר, שכל, השכילו ידו של יעקב לרוח הקודש. כמה שכתב משכיל לאיתן האזרחי (תהלים פ"ט א'). כו. עי' שמות רבה (פרשה לב סי' ט): הנה אנכי שולח מלאך, א"ל הקדוש ברוך הוא למשה, הם מי ששמר את האבו' הוא ישמור את הבני'. וכן אתה מוצא באברה', כשבירך את יצחק בנו א"ל, (בראשית כד), ה' אלהי השמים וגו' הוא ישלח מלאכו לפניך. ויעקב אבינו מה אמר לבניו (שם מח) המלאך הגואל אותי וגו' אמר להם הוא גאלני מיד עשו, הוא

אונקלוס

מעל רישא דאפרים לאנחותה" על רישא דמנשה: (יח) ואמר יוסף לאביו לא כן אבא ארי דין בוכרא שו ימינך על רישיה: (יט) וסריב אביו ואמר ידענא ברי ידענא אף הוא יהי לעם ואף הוא יסגי וברם אחוהי זעירא יסגי מיניה ובנוהי" יהון שליטין בעממא"ט: (כ) ובכריכונן ביומא שהוא למימר בך יברך ישראל למימר ישויןך" כאפרים וכמנשה ושוי ית אפרים קדם מנשה: (כא) ואמר ישראל ליוסף הא אנא מאית ויהי מימרא דיי בסעךכוך" ויתיב יתכוון לארעא דאבהתכוון: (כב) ואנא יהבית לך חולק" חד יתיר" על אחק די נסיבית מידא

מעל ראש-אפרים על-ראש מנשה: יח ויאמר יוסף אל-אביו לא-כן אבי פיזה הכזר שים ימינך על-ראשו: יט וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם-הוא יהיה-לעם וגם-הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא-הגוים: כ ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את-אפרים לפני מנשה: כא ויאמר ישראל אל-יוסף הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל-ארץ אבותיכם: כב ואני נתתי לך שכם אחד על-אחיד אשר לקחתי מיד

יתיר

ז. להניחה. יח. ובניו. יט. שולטים בעמים. כ. דבר ה' בעזרתכם. כא. חלק. כב. יותר.

רש"י

ויאמר איש לנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: וישם את אפרים - צדרכתו לפני מנשה להקדימו בדגלים וצחוכת הנשיאים"ד: (כב) ואני נתתי לך - לפי שאתה טורח להתעסק בצדורתך, וגם אני נתתי לך נחלה שתקצר צה, ואיזו זו שכם, שנאמר (יהושע כד לז) ואת עממות יוסף אשר העלו בני ישראל ממנצרים קצרו בשכם: שכם אחד על אחיד - שכם ממש, היא תהיה לך חלק אחד יתירה על אחיד:

(יט) ידעתי בני ידעתי - שהוא הזכור"ל: גם הוא יהיה לעם וגו' - שעתיד גדעון לנאת ממנו, שהקדוש צרוך הוא עושה נס על ידול"א: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו - שעתיד יהושע לנאת ממנו, שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל"ב: וזרעו יהיה מלא הגוים - כל העולם יתמלא צלאת שמעו ושמו, כשיעמיד חמה בגבעון וירח צעמק חילון"ג: (כ) בך יברך ישראל - הצא לצרך את בניו יצרכם צדרכתם,

מקורי רש"י

באפרים אמר ואולם, שיהושע ומשיח אלמין במעשיהם הטובים מתחלתן ועד סופן. לב. ע"י הערה הקודמת. לג. ע"י עבודה זרה (כה ע"א): והיכא רמיזא וזרעו יהיה מלא הגוים, אימתי יהיה מלא הגוים, בשעה שעמדה לו חמה ליהושע. לד. ע"י בראשית רבה (פרשה צו סי' ה): ויברכם ביום ההוא, כשם שקדמו כאן, כך קדמו בכל מקום. קדמו בתולדות, אלה תולדות בני אפרים ואחר כך אלה תולדות בני מנשה, ביוחסין (במדבר א) לבני אפרים תולדותם למשפחותם ואח"כ כתיב לבני מנשה, קדמו בנחלה (יהושע טז) זאת נחלת בני אפרים ואח"כ זאת נחלת בני מנשה. קדמו בדגלים (במדבר ב) דגל מחנה אפרים ואח"כ ועליו מטה מנשה. קדמו בנשיאים (שם ז) ביום השביעי נשיא לבני אפרים ואח"כ (שם) ביום השמיני נשיא לבני מנשה. קדמו במלכים, ירבעם משל אפרים ויהוא משל מנשה. קדמו בברכה, בך יברך ישראל לאמר, ישימך אלהים כאפרים וכמנשה, קדמו בברכה וישם את אפרים לפני מנשה.

ל. ע"י בראשית רבתי (ויחי): אין ישית אלא לשון סתירה, כד"א ואשתיהו בתה (ישעיה ה ו). ראה שנסתרה הבכורה ממנשה, ובקש להסירה מעל ראש אפרים. א"ל יעקב, ידי אתה מבקש להעבירה שלא בטובה, המלאך שלישו של עולם יש לו ולא ידע לדחותה, ואת סבור להעבירה שלא בטובה. ידעתי בני ידעתי, אמרת כי זה הבכור, ידעתי בני מה אתה סבור, מפני שהייתי שואל אותך בכל שעה מה עשו לך אחיך ולא היית אומר לי, סבור אתה שאיני יודע, ידעתי בני ידעתי. לא. ע"י שם: גם הוא יהיה לעם. ראה גדעון שיוצא ממנשה. וגם הוא יגדל, שראה יהוא עומד ממנשה. גם, זה אבימלך בן גדעון. וגם, אלו בניו ובני בניו שעמדו מיהוא והחזיקו במלוכה. ואולם אחיו הקטן, שראה יהושע עומד מאפרים ועוד משיח בן יוסף שעתיד לעמוד מאפרים. במנשה כתיב גם, שלבסוף נתגממו בניו ממעשים טובים. בגדעון הוא אומר ויעש אותו גדעון לאפוד [וגו'] ויהי לגדעון ולביתו למוקש (שופטים ח כז). וכן ביהוא נאמר ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' (מ"ב י לא). אבל

אונקלוס

דאָמוראָה בצלותי ובקעותי^כ:
 (א) יקרא יעקב לבנוהי ואמר
 אתפנשו ואחוי לכון ית דיערע
 תכון בסוף יומיא: (ב) אתפנשו
 ושמעו בני יעקב וקבילו אולפן מן^א
 ישראל אבוכון: (ג) ראובן בוכרי
 את חילי וריש תוקפי לך הנה
 חזי למסב תלתא חולקין בכירותא
 פהונתא ומלכותא: (ד) על
 דאזלתא לקביל אפך הא כמיא

א. ותקבלו לימוד מאת. ב. גבורתי לך היה ראוי לקחת שלשה חלקים, בכורה כהונה ומלכות. ג. בתפילתי ובבקשתי.

רש"י

חכמתו ותפלתו. מט (א) ואגידה לכם - נקט לגלות
 את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים
 אחרים^ל: (ג) וראשית אוני - היא טפה ראשונה
 שלו, שלא ראה קרי מימיו^ט: אוני - כוחי כמו מנאמתי
 און לי (הושע יב ט), מרצ אוניס (ישעיה מ כו), ולחין אוניס
 (שם שם כט): יתר שאת - ראוי היית להיות יתר על
 אחיך זכהונה, לשון נשואות כפיס^ב: ויתר עז -
 זמלכות, כמו ויפן עז למלפו (שמאלו א' ז ט), ומי גרס לך
 להפקיד כל אלה^ב: (ד) פחו במים - הפחו והצהלה
 אשר מהרת להראות כעסק, כמים הללו

מקורי רש"י

לח. ע"י בראשית רבה (פרשה צט סי' ה): ויקרא יעקב אל בניו.
 למה קרא להם, לגלות להם את הקץ. כתיב מסיר שפה לנאמנים
 וטעם זקנים יקח (איוב יב). ומי הם נאמנים וזקנים, יצחק ויעקב
 אהרן ומשה. במשה כתיב, בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב), וכן
 אהרן תורת אמת היתה בפייה (מלאכי ב). ומפני שאמרו שמעו נא
 המורים (במדבר כ), נידונו בשפתותיהם לכן לא תביאו את הקהל
 הזה (שם). הווי מסיר שפה לנאמנים. וטעם זקנים יקח, זה יצחק
 ויעקב. יצחק היה מחבב את עשו שהיה הקב"ה שונא אותו, ואמר
 לו ועשה לי מטעמים (בראשית כז), ובקש לברכו ולגלות לו את
 הקץ. מה עשה הקב"ה, העביר טעמו הימנו ולא ידע, אלא התחיל
 חרד. שנאמר (שם) ויחרד יצחק וגו'. כיון שלא מצא מה לומר, אמר
 גם ברוך יהיה (שם). ואף יעקב בקש לגלות לבניו את הקץ. שנאמר,
 האספו ואגידה לכם את אשר יקרא וגו'. והעלים הקב"ה ממנו,
 והתחיל אומר ראובן בכורי אתה. לט. ע"י שם (סי' ו): ראובן
 בכורי אתה, אתה הוא בכורי, אתה הוא דומה לי. אני עשיתי פ' שנה
 אפילו טיפת קרי לא ראיתי, כחי וראשית אוני אתה, היית טיפה
 ראשונה שלי. מ. ע"י שם: יתר שאת ויתר עז, שלשה כתרס היו
 בידך, הכהונה והמלכות ובכורה. הכהונה, דכתיב יתר שאת, ואין
 שאת אלא כהונה, דכתיב וישא אהרן את ידיו (ויקרא ט). והמלכות,
 דכתיב ויתר עז, ואין עז אלא מלכות, דכתיב ויתן עז למלכו
 (שמואל א ב). הבכורה דכתיב ראובן בכורי אתה. ואיברת אותן, מי
 גרם לך, פחו כמים אל תותר.

האמרי בחרבי ובקשתי: פ רביעי מט א ויקרא
 יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את
 אשר יקרא אתכם באחרית הימים: ב הקבצו
 ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם:
 ג ראובן בכרי אתה פחי וראשית אוני
 יתר שאת ויתר עז: ד פחו במים אל תותר

בחרבי ובקשתי - כשהרגו שמעון ולוי את אנשי
 שכם, נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם, וחגר יעקב
 כלי מלחמה כנגדן^ל. דבר אחר, שכם אחד הוא
 הזכורה, שיטלו זניו שני חלקים^ל, ושכם לשון חלק
 הוא, כתרגומו. והרבה יש לו דומים זמקרא, פי
 פשיטתו שקס (תהלים כה יג) תשית שונאי לפני לחלקים,
 חמלקה שקס (שם ס ט), דרן ירפחו שקמיה (הושע ו ט) איש
 חלקו, לעדו שקס אחד (כפיה ג ט): אשר לקחתי מיד
 האמרי - מיד עשו, שעשה מעשה אמורי^ל. דבר אחר,
 שהיה לך אצו זמרי פיו: בחרבי ובקשתי - היא

לה. ע"י בראשית רבה (פרשה פ סי' י): שמואל שאל ללוי בר סיסי,
 א"ל, מהו דין דכתיב ויבואו על העיר בטח, א"ל בטוחים היו על
 כחו של זקן ולא היה אבינו יעקב רוצה שיעשו בניו אותו המעשה.
 וכיון שעשו בניו אותו מעשה, אמר מה אני מניח את בני ליפול ביד
 אוה"ע, מה עשה, נטל חרבו וקשתו ועמד לו על פתחה של שכם.
 ואמר, אם יבואו האוה"ע להזדווג להם לבני, אני נלחם כנגדן. הוא
 דהוא א"ל ליוסף (בראשית מח), ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך
 וגו', והיכן מצינו שנטל אבינו יעקב חרבו וקשתו בשכם, שנאמר
 (שם) אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי. לו. ע"י ב"ב (קכג
 ע"א): והבכורה ליוסף, נאמרה בכורה ליוסף ונאמרה בכורה
 לדורות, מה בכורה האמורה ליוסף פי שנים כאחד, אף בכורה
 האמורה לדורות פי שנים כאחד. ואומר, ואני נתתי לך שכם אחד
 על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי. וכי בחרבו
 ובקשתו לקח, והלא כבר נאמר, כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא
 תושיעני. אלא חרבי זו תפלה, קשתי זו בקשה. מאי ואומר, וכי
 תימא האי לכדר' יוחנן בן ברוקא הוא דאתא, ת"ש, ובני ראובן
 בכור ישראל. וכי תימא בכורה מבכורתו לא גמרינן, ת"ש, והבכורה
 ליוסף. וכי תימא, יוסף גופיה ממאי דפי שנים כאחד הוה, תא שמע:
 ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך. א"ל רב פפא לאביי, אימא
 דיקלא בעלמא, א"ל, עליך אמר קרא אפרים ומנשה כראובן ושמעון
 יהיו לי. לז. ע"י בראשית רבה (פרשה צו סי' ו): אשר לקחתי מיד
 האמורי זה עשו. וכי עשו אמורי היה אלא שעשה מעשה אמורי.

אונקלוס

בַּרְם לָא אֶהְיֵתָא חוּלְקַי יְתִיר לָא תִּסְבַּ אַרְי סְלִיקְתָּא בֵּית מִשְׁכְּבֵי אָבוּךְ בְּכֵן אַחִילְתָּא לְשׁוּוּי בְּרֵי סְלִיקְתָּא: (ה) שְׁמַעוֹן וְלוֹי אַחִין גְּבִרִין גְּבִרִין בְּאַרְע תּוֹתְבוֹתְהוֹן עֶבְדוּ גְבוּרָא: (ו) בְּרִזְיָהוֹן לָא הָוֹת נַפְשֵׁי בְּאִיתְפְּנוּשִׁיהוֹן לְמַהֲךְ לָא נְחִתִּית מִן יְקָרִי: ג. על שהלכת כנגד פניך אלו כמים, אבל לא הועלת, חלק עודף לא תקח, שכן הוצאת מקום משכבי אביך וממילא התחללת לרגל היות בני מסולק. ד. גברים חזקים בארץ מושבותיהם עשו גבורה. ה. להיות לא ירדתי מכבודי.

רש"י

הממהרים למרוצתם, לכן: אף תותר - אל תרצה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך. ומהו הפחז אשר פחזת: בי עצית משכבי אביך אז חללת - אותו שם שעלה על יצועי, והיא השכינה, שהיה דרכה להיות עולה על יצועי: פחז - שם דצר הוא לפיכך טעמו למעלה, וכולו נקוד פת"ח. ואילו היה לשון עזר היה נקוד חז"ו קמ"ץ וחז"ו פת"ח וטעמו למטה: יצועי - לשון משכב, על שם שמניעים אותו על ידי לצדין וסדינין, והרצה דומים לו הם זכרתיך על יצועי (מהל"ס סג ז), הם יעלה על ערש יצועי (שם קלג א): (ה) שמעון ולווי אחים - צענה אחת על שכם ועל יוסף, ויאמרו איש אל אחיו וגו' ועפה לכו ונהרגהו (לעיל לו יט-כ). מי הם, הם תאמר ראובן או יהודה הרי לא הסכימו בהריגתו, הם תאמר בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמה, שנאמר (לעיל לו ז) והוא נער את בני צלפה ואת בני זלפה וגו', יששכר וזבולון לא היו מדצרים צפני אחיהם הגדולים מהם, על כרחך שמעון ולוי הם, שקראם אציהם אחים: ב"י חמם - אומנות זו של רציחה חמם הוא צידכם, מצרכת עשו היא זו,

אומנות שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו: מברתייהם - לשון כלי זיון, הסייף צלשון יוני מכי"ר (תנחומא ט). דצר אחר, מנרתייהם צרף מגורתם נהגו עמנו בכלי חמם, כמו מכלתיך ומלדוטיך (יחזקאל טו א), וזהו תרגום של אונקלוס: (ו) בסודם אף תבא נפשי - זה מעשה זמרי, כשנתקצו צטטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת, אם תאמר אסורה צת יתרו מי התירה לך (סנהדרין פג ע"ב), אל יזכר שמי דצבר, שנאמר (במדבר כה יד) זמרי צן סלוא נשיא בית אב לשמעוני, ולא כתב בן יעקב: בקהלים - כשיקהיל קרח שהוא משצטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן: אף תחד בבדי - שם אל יתיחד עמהם שמי, שנאמר (שם טו ב) קרח צן יצור צן קהת צן לוי, ולא נאמר בן יעקב. אצל דצברי הימים, כשנתייחסו בני קרח על הדוכן, נאמר (דצרי ימים א' ו כב-כג) צן קרח צן יצור צן קהת צן לוי צן ישראל: אף תחד בבדי - כבוד לשון זכר הוא, ועל כרחך אתה צריך לפרש כמדצר אל הכבוד ואומר, אתה כצודי אל תתיחד עמהם, כמו לא תחד אפס צקצורה (ישעיה יד כ):

מקורי רש"י

שבידכם חמוסין גזולין הן מעשו. שנא' ועל חרבך תחיה (שם כז), כלים של חמס, ואין חמס אלא עשו, שנאמר מחמס אחיך יעקב תכסך בושח מכרותי. מזו. ע"י בראשית רבה (פרשה צט ס' ו): בסודם אל תבא נפשי, כשיעמוד זמרי ויעשה אותו מעשה בכובי, אל יזכר שמי שם. שנאמר ושם איש ישראל המוכה וגו' (במדבר כה). מזו. ע"י שם: בקהלים אל תחד כבודי, כשיקהיל קרח את עדתו לחלוק, לא יתיחד שמי עליהם, אלא ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא אמר בן יעקב. מזח. ע"י שם (פרשה צח ס' ה): שהן באים ליטול עצה בשטים בקהלים אל תחד כבודי בשעה שהם נקהלין על משה בעדת קרח בקהלים אל תחד כבודי, אבל לדוכן יזכר שמי, כשבניו עומדין על הדוכן. שנא' ואלה העומדים וגו' ובניהם הימן וגו' (דה"א ו) ר"ה ורבי חנינא ורבי פנחס תלתייהו אמרי, בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל.

מג. ע"י שבת נה ע"ב: אחרים אומרים, שתי מצעות בבל, אחת של שכינה ואחת של אביו. והיינו דכתיב אז חללת יצועי עלה (אל תקרי יצועי אלא יצועיי). מד. מדרש ברכת יעקב לבניו (אוצר המדרשים): שמעון ולוי אחים, וכולם אינם אחים, אלא אחים הם בעצה, הם נטלו עצה על שכם והרגום שנאמר ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו, והם נטלו עצה על יוסף ובקשו להרגו שנאמר ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו, ומי הם, אם תאמר ראובן, הרי ראובן בקש להצילו, שנאמר וישמע ראובן ויצילהו מידם, אם תאמר יהודה הרי כבר נאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו', ואם תאמר בני השפחות והלא כבר נאמר והוא נער את בני בלהה וגו', אלא מי הם, ויאמרו איש אל אחיו, זה שמעון ולוי, דכתיב בהו שמעון ולוי אחים, כלי חמס מכרותיהם. מה. ע"י מדרש תנחומא (ויחי פרק ט): כלי חמס, אמר להן כלים

אונקלוס

ארי ברוגזיהון קטלו קטול
 וברעוהוהון תרעו שור סנאה:
 (ז) ליט רוגזיהון ארי תקיף וחמתהון
 ארי קשיא איפלגינזון בייעקב
 ואיבדרינזון בישראל: (ח) יהודה את
 אודיתא ולא בהיתתא כן יודין אהך
 ידך תתקיף על בעלי דכבך יתפדרזון
 סנאך יהזן מחזרין קדל קדמך ויהזן מקדמין למשאל בשלמך בני אבך: (ט) שלטון יהי בשרויא
 ובסופא יתרפא מלפא מדבית יהודה ארי מדין קטלא ברי נפשך סליקתא ינוח ישרי בתקוף פאריא
 1. עקרו שור שונאיו. 2. יהודה אתה הודית ולא התבישת בך יודו אחיך ידך תתגבר על אויביך ישברו שונאיך יהיו מחזירים עורף לפניך ויהיו
 מקדימים לשאול בשלומך בני אביך.

יהודה בראש עמוד סימן ב"ה שמ"ו

רש"י

לוי עשאו מחזור על הגרנות לתרומות ולמעשרות, נתן
 לו תפוחו דרך כבוד: (ח) יהודה אתה יודוך
 אחיך - לפי שהוכיח את הראשונים צקנטורים המחיל
 יהודה לסוג לאחוריו (שלא יוכיחו על מעשה תמר), וקראו
 יעקב צדצרי רזוי, יהודה לא אתה כמותם: ידך
 בערף איביך - זימי דוד, ואיזי ספסא לי ערף (שמואל
 ב' כג מא) 72: בני אביך - על שם שהיו מנשים הרצה לא
 אמר בני אמך כדרך שאמר יצחק (לעיל כו ט) 73: (ט) גור
 אריה - על דוד נתנבא, צתחלה גור צהיות שאלו מלך
 עלינו ספסא הייתה המזיזא והמציא את ישראל (שמואל ב'
 ה' צ), ולצוקף אריה כשהמליכוהו עליהם. וזהו שתרגס
 אונקלוס, שלטון יהא צשרויא, צתחלתו: מוטרף - ממנה
 שחשדתיך צחיה רעה חבלתהו טרף טרף יוסף (לעיל לו
 ג) 74, וזהו יהודה שנמשל לאריה: בני עדית - סלקת
 את עלמך ואמרת מה צצע וגו' (שם פסוק טו). וכן צהריגת

כי באפם הרגו איש - אלו חמור ואנשי שכם, ואינן
 חשזין כולם אלא כאיש אחד, וכן הוא אומר בגדעון
 (שופטים ו טו) והקיף את מדין כאיש אחד. וכן צמנרים
 סוס ורצבו רמה צים (שמות טו א), זהו מדרשו. ופשוטו,
 אנשים הרצה קורא איש כל אחד לעצמו, צאפם הרגו
 כל איש שכעסו עליו, וכן וילמד לטרף טרף אדם אכל
 (יחזקאל יג א): וברצנזם עקרו שור - רצו לעקור את
 יוסף שנקרא שור, שנאמר (דברים לג י) צכור שורו הדר
 לו. עקרו, אשרישו"ר צלע"ו, לשון את סוסיהם פתקרו
 (יהושע יא ו) 75: ארור אפם כי עז - אפילו צשעת
 תוכחה לא קלל את אפם, וזהו שאמר צלעס (צמדבר
 כג ט) מה אקצ לא קצה חלני: אחלקם ביעקב -
 אפרידס זה מזה, שלא יהא לוי צמנין השצטים, והרי
 הם חלוקים. דבר אחר, אין לך עניים וסופרים ומלמדי
 תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפולים, וצצטו של

מקורי רש"י

יתכבשו. וכן עי' בראשית רבה (פרשה צט סי' ו): וכל מי שמסבב
 על הפתחים משבטו של שמעון. אמר הקדוש ברוך הוא, אף לוי
 יהא מסבב, מה עשה הקדוש ברוך הוא, האכילו פרנסתו בנקיות,
 ונתקיימה גזירת יעקב. גידלו הקדוש ברוך הוא, ונתן לו א' מעשרה,
 והוא מסבב ואומר תנו לי חלקי. לכך נאמר אחלקם ביעקב, וכו'
 ואפיצם בישראל זה שבטו של שמעון הדא אמרה רובן של עניים
 משבט שמעון היו. גג. עי' שם (סי' ז): הרי שמעון ולוי יצאו אף
 הם פניהם מכורכמות, והיה מתירא יהודה שלא יזכור לו מעשה
 תמר. התחיל קורא לו, יהודה אתה יודוך אחיך. אמר לו הקב"ה,
 אתה הודית במעשה תמר, יודוך אחיך להיות מלך עליהם. גג. עי'
 שם: ידך בעורף אויביך, זה דוד שהוא עומד ממנו, דכתיב ביה
 ואויבי תתה לי עורף (שמואל ב' כב). גה. עי' שם: ישתחוו לך
 בני אביך, יצחק א"ל ליעקב בני אמך, שלא היתה לו אלא אשה
 אחת רבקה. אבל יעקב, שהיה לו ארבע נשים, אמר לו ליהודה בני
 אביך. נו. עי' שם (סי' ט): מטרף בני עליה, אמ' לו ליהודה, בני,
 מסולק אתה מאותו עון שאמרתי טרף

מט. עי' שם (פרשה צט סי' ו): כי באפם הרגו איש וכי איש אחד
 הרגו והרי כתיב (בראשית לד) ויהרגו כל זכר, אלא שלא היו כולם
 לפני הקדוש ברוך הוא אלא כאיש אחד. וכן הוא אומר הן גוים כמר
 מדלי וגו' (ישעיה מ), ומהו הן, לשון יוני הן אחד. וכן הוא אומר
 והכית את מדין כאיש אחד (שופטים ו). כיצא בו, סוס ורוכבו רמה
 בים (שמות טו), כסוס אחד ורוכבו. ג. עי' בראשית רבתי (ויחי):
 וברצונם עקרו שור, מרצים עצמם באכילה כד"א וישבו לאכל לחם
 (לז כה). בתוך האכילה מכרוהו, הוי וברצונם עקרו שור, עקרו יוסף
 מאביו שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו (דברים לג יז).
 נא. עי' בראשית רבה (פרשה צט סי' ו): ארור אפם לא קלל אלא
 אפם וכן בלעם הרשע אומר (במדבר כג) מה אקוב לא קבה אל ומה
 אם בשעת הכעס לא קלל אלא אפם ואני בא לקללך. נב. עי'
 מדרש ברכת יעקב אבינו לבניו (אוצר המדרשים): וארור כעסם כי
 קשתה, שאם יהיו שני השבטים אלו יחדיו אין העולם מתקיים, אלא
 אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל שהיו משבט שמעון ולוי מלמדים
 ומשכימים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהיו עוסקין בתורה אולי

אונקלוס

וּבְלָבִיא מִי יְקִימָנוּ: לֹא־יִסּוּר יִשְׁבֹּט מִיְהוּדָה
 וּמַחֲקֵק מִבֵּין רִגְלָיו עַד כִּי־יָבֵא שִׁילָה וְלוֹ יִקְהֶת
 עִמָּם: יֵא אֶסְרֵי לְגַפְּן עִירוֹ עִירָה כְּתִיב וְלִשְׂרָקָה
 בְּנֵי אֶתְנֹו כִּבְּסֵם בֵּינָן לְבָשׂוּ וּבְדָם־עֲנָבִים סוּתוֹ
 סוּתָה כְּתִיב: יב חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיָּוֶן וְלִבְּן־שָׁנַיִם

וּבְלִיתָא וְלִית מְלָכוּ דְתוֹעֲזוּעִינָה:¹
 (י) לָא יַעֲדִי עֶבֶד שׁוֹלְטָן מְדָבִית
 יְהוּדָה וְסַפְרָא מְבַנֵּי בְנוּהֵי עַד עֲלָמָא
 עַד דִּיִּיתֵי מְשִׁיחָא דְדִילִיָּה הִיא
 מְלָכוּתָא וְלִיָּה יִשְׁתַּמְעוֹן עֲמַמְיָא:²
 (יא) יִסְחַר יִשְׂרָאֵל לְקַרְתִּיָּה עֲמָא
 יְבַנּוּן הִיכְלִיָּה יְהוֹן צְדִיקָא סְחוֹר

סְחוֹר לִיָּה וְעַבְדֵי אוּרִיָּתָא בְּאוּלְפָן עֲמִיָּה יְהִי אַרְגָּוֶן טַב לְבוֹשׁוּהֵי כְּסוּתִיָּה מִלָּא מִלָּא
 צָבַע זְהוּרֵי וְצַבְעוֹנִין:³ (יב) יִסְמְקוֹן טוּרוּהֵי בְּכַרְמוּהֵי יִטּוּפוֹן נְעוּוּהֵי בְּחֶמֶר יְחַוְרָן בְּקַעֲתִיָּה
 ח. שְׁלֹטוֹן יְהִיָּה בְּתַחֲלִילָה וּבְסוּף יִתְגַּדֵּל מֶלֶךְ מִשֵּׁל בֵּית יְהוּדָה, כִּי מְדִין הָרִיגַת בְּנֵי נַפְשָׁךְ סִילַקְתָּ. יְנוּחַ יִשְׁכּוֹן בְּכַח כְּאִרְיָה וּכְלָבִיא וְאִין מְלָכוּת שְׁתַּחֲרִיד
 אוּתוֹ. ט. לֹא יִסּוּר עוֹשֶׂה מַמְשָׁלָה מִבֵּית יְהוּדָה וְחֹכֵם מְבַנֵּי בְנוֹי עַד עוֹלָם, עַד שִׁיבָא מְשִׁיחַ שְׁשֵׁלוּ הִיא הַמְּלָכוּת וְלוֹ יִשְׁמַעוּ הָעַמִּים. י. יִסְבַּב
 יִשְׂרָאֵל לַעֲוִוֹ הָעַם יְבַנּוּ הִיכְלוֹ, יְהִיו צְדִיקִים סְבִיב לֵה. וְעוֹשֵׂי תוֹרָה בְּלִימוּד עֲמוֹ, יְהִיָּה צָבַע הָאֲרַגְמָן הַטּוֹב לְבוֹשׁוֹ וְכִסּוּתוֹ צֶמֶר, צֶמֶר צְבוּעַ מֵאִירִים
 וְצְבוּעִים.

רש"י

נתנבא על ארץ יהודה שמהא מושכת יין כמעין. איש
 יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטענו מגפן אחת
 ומשורק אחד בן אתון אחד^א: שרקה - זמורה ארוכה,
 קוריי"רא זלע"ז: כבס ביין - כל זה לשון רצוי יין^ב:
 סותה - לשון מין בגד הוא, ואין לו דמיון צמקרא:
 אסרי - כמו אוסר, דוגמתו מקימי מעפר דל (תהלים
 קיג ז), הישגי צשמים (שם קכג א), וכן בני אתנו כענין זה.
 ואונקלוס תרגם צמלך המשיח, גפן הם ישראל, עירה
 זו ירושלים, שורקה אלו ישראל, ואנכי נטעפתיך שרק
 (ירמיה ז כג). בני אתנו, יצנון היכליה, לשון שער קהיתון
 צספר יחזקאל (מ טו). ועוד תרגמו צפנים אחרים, גפן
 אלו נדיקים, בני אתנו עבדי אורייתא צאולפן, על שם
 רכבי תננות לתרות (שופטים ה י), כבס ציין יהא ארגוון
 טב לצושהי, שניצוועו דומה ליון, וצבעונין הוא לשון
 סותה, שהאשה לוצשתן ומסיתה צהן את הזכר ליתן
 עיניו צה. ואף רצותינו פירשו צגמרא לשון הסתת
 שכרות צמסכת כתוצות (קיא ע"צ^א), ועל היין שמא
 תאמר אינו מרוה, תלמוד לומר סותה: (יב) חבלי י"י -
 לשון אודס, כתרנומו. וכן למי סכללות געיניס

תמר שהודה קדקה מנפני (לעיל לח טו), לפיכך פרע רצן
 וגו', צימי שלמה איש פתח גפנו וגו' (מלכים א' ה ט"ז):
 (י) לא יסור שבט מיהודה - מדוד ואילך, אלו ראשי
 גליות שצבצב שרודים את העם שצצט, הממונים על פי
 המלכות^א: ומחקק מבין רגליו - תלמידים אלו נשיאי
 ארץ ישראל^ב: עד כי יבא שי"ה - מלך המשיח
 שהמלוכה שלו. וכן תרגם אונקלוס. ומדרש אגדה,
 שילו שי לו, שנאמר (תהלים עו יג) יוצילו גי למורא^א: ודו
 יקדת עמים - אסיפת העמים, שהיו"ד עיקר היא
 ציסוד, כמו יפעתיך (יחזקאל כח ז). ופעמים שנופלת ממנו,
 וכמה אותיות משמשות צלשון זה והם נקראים עיקר
 נופל, כגון נו"ן של נוגף ושל נושך, ואל"ף שצוהתותי
 צאניינס (איוב יג ז), ושצצתת תרצ (יחזקאל כח ט), ואסוף
 שמן (מלכים ז' ד ט). אף זה יקדת עמים אסיפת עמים,
 שנאמר (ישעיה יא י) אליו גוים ידרשו, ודומה לו עין תלעג
 לחצ ותצו ליקהת אס (משלי ל ז) לקצוץ קמטים שצפניה
 מפני זקנתה. וצגמרא דיתצי ומקוהו אקהתא צשוקי
 דנהרדעא [דפומצדיתא] צמסכת יצמות (קי ע"ב). ויכול
 היה לומר קהיית עמים: (יא) אסרי לגפן עירה -

מקורי רש"י

ס. עי' שם (פרשה צו סי' י): עד כי יבא שילה, שעתידין כל אומות
 העולם להביא דורון למשיח בן דוד. שני בעת ההיא יובל שי ליי
 צבאות (ישעיה יח ז), סרס את המקרא ודרשיהו יובל שי ואי אתה
 מוצא אלא שילה. סא. עי' כתובות (קיא ע"ב): כי אתא רב דימי
 אמר, מאי דכתיב אוסרי לגפן עירה, אין לך כל גפן וגפן שבא"י
 שאין צריך עיר אחת לבצור. סב. עי' בראשית רבה פרשה צט
 פסקה ז: כבס ביין לבושו שהיין הרבה בגבולו. סג. ז"ל:
 ולשורקה בני אתנו, אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא
 משו שתי אתונות. ושמא תאמר אין בו יין, ת"ל כבס ביין לבושו.

טרף יוסף (בראשית לו לג). גז. עי' שם (פרשה צח סי' ז): מטרף
 בני עלית, מטרפו של יוסף עלית ונתעלית, מטרפו של תמר עלית
 ונתעלית, כרע רבץ, מפרץ עד דוד, כרע שכב, מדוד עד צדקיהו, יש
 אומרים כרע רבץ מפרץ עד צדקיהו, כרע שכב מצדקיהו עד מלך
 המשיח, כרע רבץ בעוה"ז, כרע שכב לעתיד לבא, כרע רבץ בשעה
 שאין שונאים, כרע שכב בשעה שיש לו שונאים עמד כל קבל
 שונאים. נח. עי' סנהדרין (ה ע"א): תניא, לא יסור שבט מיהודה
 אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט. נט. עי' שם:
 ומחוקק מבין רגליו, אלו בני בניו של הלל, שמלמדין תורה ברבים.

אונקלוס

בְּעִיבוֹר וּבְעִדְרֵי עֲאָנָא׃ (יג) זְבוּלָן
עַל סֵפֶר יִמְמִיא יִשְׂרֵי וְהוּא
יִכְבֵּשׁ מְחוּזֵין בְּסַפִּינָן וְטוֹב
מָא יִיכוֹל וּתְחוּמִיָּה יְהִי מְטִי
עַל צִידוֹן׃ (יד) יִשְׁשַׁכֵּר עֲתִיר
בְּנִכְסֵין וְאַחַסְנִתִּיהָ בֵּין תְּחוּמִיָּא׃
(טו) וְחָזָא חוּלְקָא אַרְי טָב וְיִת
אַרְעָא אַרְי מְעַבְדָּא פִּירִין וּיְכַבֵּשׁ

מַחֲלָב: פ יג זְבוּלָן לְחוּף יָמִים יִשְׁבֵּן וְהוּא לְחוּף
אַנְיִת וְיִרְכָּתוּ עַל־צִידוֹן: פ יד יִשְׁשַׁכֵּר חֲמוֹר גָּרָם
רַבֵּן בֵּין הַמְשֻׁפְּתִים: טו וִירָא מְנַחָה כִּי טוֹב
וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נַעֲמָה וַיֵּט שְׂכָמוֹ לְסֹבֵל וַיְהִי
לְמַס־עֶבֶד: ס טז דָּן יְדִין עָמוּ פְּאֲחֵד שְׂבִטִי

מְחוּזֵי עֲמִמִּיא וְיִשְׂצִי יִת דִּירִיהוֹן וְדִאִישְׁתְּאַרוֹן בְּהוֹן יְהוֹן לִיה פְּלַחִין וּמְסַקִּי מִיסִין׃
(טז) מְדַבֵּית דָּן יִתְבַּחֵר וַיְקוּם גְּבָרָא בְּיוֹמוֹהִי יִתְפָּרִיק עֲמִיה וּבִשְׁנוּהִי יִנּוּחוֹן כְּחָדָא שְׂבִטִיא
יא. יאדימו הריו בכרמיו, יוצפו יקביו ביין, יצופו ילבינו הבקעות בתבואה ובעדרי הצאן. יב. זבולון על גבול הים ישרה והוא יכבוש ערים בספינות
וטוב הים יאכל ותחומו יהי מגיע עד צידון. יג. יששכר עשיר בנכסים וירושותו בין תחומים. יד. ויראה חלק כי טוב ואת הארץ כי עושה
פירות ויכבוש ערי העמים ויכלה את דייריהם ואלו שישארו בהם יהיו לו עבדים ומעלי מסים.

רש"י

עול תורה, כחמור חזק שמטעינין אותו משא כזדס׃
רביץ בין המשפתיים - כחמור המהלך ציוס וצלילה
ואין לו לינה צצית, וכשהוא רוצה לנוח רוצץ לו צין
התחומין, בתחומי העיירות שהולך שם [מצילות שלן]
פרקמטיא: (טו) וירא מנחה כי טוב - ראה לחלקו
אֶרֶץ מצורכת וטובה להוליא פירות: ויט שכמו
לסבא - עול תורה (צ"ר פנ"ח סי' יג): ויהי - לכל אחיו
ישראל: למס עבד - לפסוק להם הוראות של תורה
וסדרי עצורין, שנאמר (דברים יג לג) וּמִצֵּי יִשְׁשַׁכֵּר יוֹדְעֵי
צִינָה לְעַתִּים לְדַעַת מֶה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רִאשֵׁיהֶם מֵאֲתִים.
מאחיים ראשי סנהדראות העמיד וְכָל רִאשֵׁיהֶם עַל פִּיהֶם
(סג טו), ויט שכמו השפיל שכמו, כמו וַיֵּט עֲמִים (שמואל
ב' כג ט), הַטּוֹן אֲנֻכְסִים (תהלים עח א). ואונקלוס תרגמו צפניס
אחרים, ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות,
שהם יושבים על הספר ויהיה האויב כבוש תחתיו למס
עוצד: (טז) דן ידין עמו - ינקום נקמת עמו
מפלשתיים, כמו פִּי יְדִין ה' עָמוּ (דברים לג לו)׃ באחד
שבטי ישראל - כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כולם

(משלי כג כט), דרך שומי יין עיניהם מאדימין: מחלב -
מרוז חלב, שיהא צארנו מרעה טוב לעדרי לאן. וכן
פירוש המקרא, אדום עינים יהא מרוז יין, ולצן שנים
יהא מרוז חלב. ולפי תרגומו, עינים לשון הרים, שמשם
נופים למרחוק. ועוד תרגמו צפניס אחרים, לשון
מעיינות וקילוח היקצים, נעוהי יקצים שלו, ולשון
ארמי הוא צמסכת עבודה זרה (ע"ד ע"ג) נעוה ארתחו.
יחורן צקעתיה, תרגום עֲנִים לשון עֲנֵי הסלעים (ס"ה טו)
ד: (יג) זבולן לחוף ימים - על חוף ימים תהיה ארנו,
חוף כתרגומו ספר, מרק"א בלע"ו. והוא יהיה מנוי
תדיר על חוף אניות צמקוס הנמל פורט בלע"ו שאניות
מציאות שם פרקמטיא, שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא
וממלא מוון לשצט יששכר והם עוסקים בתורה, הוא
שאמר משה (דברים לג יח) עָמַת זְבוּלָן צִנְחָתָךְ וַיִּשְׁשַׁכֵּר
צִנְחָתְךָ, זבולן יולא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה
צאהלים׃ וירכתו על צידו - סוף גבולו יהיה סמוך
לצידו, וירכתו סופו, כמו וַלְיִרְכָּתִי הַמִּשְׁכָּן (שמות כו כג):
(יד) יששכר חמור גרם - חמור צעל ענמות סובל

מקורי רש"י

פרקמטיא של זבולן ליששכר שכן משה ברכן שמח זבולן בצאתך
ויששכר באהליך (דברים לג). שמח זבולן בצאתך לפרקמטיא משום
דיששכר באהליך עוסק בתורה. סה. עי' בראשית רבה (פרשה צט
סי' ט): יששכר חמור גרם, כשם שהחמור טוען את המשא, כך
יששכר טוען את התורה. ועי' מדרש תנחומא ויחי (סי' יא)
יששכר חמור גרם, יששכר נותן עצמו על התורה כחמור למשוה.
סו. עי' מדרש תנחומא (ויחי סי' יא): ויהי למס עובר, מס זו הלכה,
כשהיו טוענין, היו שואלין ומבקשין מידן. שנא' (שופטים ה) ושרי
ביששכר עם דבורה ויששכר כן ברק בעמק בעומקה של הלכה שלח
ברגליו. סז. עי' במדבר רבה (פרשה י' ה): והוא יחל להושיע
את ישראל מיד פלשתיים בו תהיה חלה נבואות יעקב שאמר

ושמא תאמר אינו אדום, ת"ל דם ענב תשתה חמר. ושמא תאמר
אינו מרוה, ת"ל סותה. ושמא תאמר אין בו טעם, ת"ל חכלילי עינים
מייך, כל חייך שטועמו אומר לי לי. סד. עי' בראשית רבה (פרשה
עב סי' ה): וכל השבח הזה מנין היה לו ליששכר, משל זבולן שהיה
עוסק בפרקמטיא שלו ומאכיל את יששכר שהיה בן תורה. הה"ד
(בראשית מט) זבולן לחוף ימים ישכון וכשבא משה לברך את
השבטים הקדים ברכת זבולן לברכת יששכר (דברים לג) שמח
זבולן בצאתך ויששכר באהליך שמח זבולן בצאתך ממה שיששכר
באהליך ויש אומרים יש שחר באהלי זבולן. ועי' תנחומא (ויחי
פרק יא): זבולן לחוף ימים, קדם זבולן ליששכר, ולמה, שזבולן
עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה עשו שותפות ביניהם שיהא

אונקלוס

יִשְׂרָאֵל: יז יְהִי־דָן נַחֲשׁ עַל־יָדָךְ שְׂפִיפֵן עַל־
 אֶרֶץ הַנְּשִׁיף עֲקָבִי־סוֹם וַיִּפֹּל רִכְבּוֹ אַחֲרָי:
 יח לִישׁוּעַתָּךְ קָנִיתִי יְהוָה: ט חֲמִישִׁי יט גָּד גְּדוּד
 יגוֹדְנֹו וְהוּא יגֵד עֲקֵב: ס כ מֵאֲשֶׁר שְׂמַנָּה לַחֲמוֹ

דִּישְׂרָאֵל^{טז}: (יז) יְהִי גְבֵרָא דִּיתְבַּחַר וִיקוּם מְדַבֵּית דָּן אִימְתִּיה תִּתְרַמֵּי עַל עֲמִמְיָא וּמְחַתִּיה תִּתְקַף בְּפִלִישְׁתָּאֵי כְּחִינֵי חוֹרְמָן יִשְׂרִי עַל אוֹרְחָא וּכְפִתְנָא יְכַמּוֹן עַל שְׂבִילָא יְקַטִּיל גְּבַרֵי מִשְׁרִית פְּלִישְׁתָּאֵי פְּרָשִׁין עִם

רְגֵלָאִין יַעֲקֹב סוֹסָן וְרִתִּיכִין וַיִּמְגֵר רֹכְבֵיהוֹן לְאַחוּרָא^{טז}: (יח) לְפוֹרְקָנָךְ סְבָרִית יי: (יט) מְדַבֵּית גָּד מִשְׁרִית מְזִינִין כַּד יַעֲבְרוּן יַת יַרְדְּנָא קְדָם אַחִיהוֹן לְקַרְבָּא וּבְנַכְסִין סְגִיאִין יַתּוּבוּן לְאַרְעֵהוֹן^כ: (כ) דָּאֲשֶׁר טָבָא אַרְעִיהָ טו. מְבִית דָּן יְבַחַר, וִיקוּם אִישׁ, בִּימֵי יוֹשֵׁעַ עֲמוֹ, וּבִשְׁנוֹתָיו יִנּוּחוּ יַחַד הַשְּׂבָטִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל. טז. יִהְיֶה הָאִישׁ שִׁיבַחַר וִיקוּם מִשַׁל בֵּית דָּן, אִימַתּוּ תְּפוּל עַל הַעַמִּים, וּמַכְתּוּ תְּגַבֵּר בְּפִלְשְׁתִּים כְּנַחֲשׁ, כַּשְּׂפִיפּוֹן יִשְׁכּוֹן עַל הַדֶּרֶךְ וּכְפִתֵן יֵאָרֹב עַל הַשְּׂבִיל. יִהְרֹג גְּבוּרֵי מַחְנוֹת פְּלִשְׁתִּים פְּרָשִׁים עִם רִגְלִיִּים, יַעֲקֹב סוֹסִים וּמְרַכְבוֹת וַיִּפֹּל רֹכְבֵיהֶם לְאַחוּר. יז. מְבִית גָּד גְּדוּד מְזוּיִינִים, כֹּאשֶׁר יַעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי אַחֵיהֶם לְקַרֵב וּבְנַכְסִים גְּדוּלִים יִשׁוּבוּ לְאַרְצָם.

רש"י

ט מגזרת וְשִׁבְעֵי גְדִידִים (אויב 71 ד), עָס נָפַל שְׂדוּד (שופטים ה ט) מגזרת יָשׁוּד לְהַרְיִים (תהלים 65 א), אָף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הם. וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול, כמו יגוד יגוד ירום יגוד יסוד. וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול, כמו (יתגודד) יתגודד יתרומם יתגודל יתעודד. ובלשון מפעיל יחוס וְאֶלְמָנָה יְעוּדָד (תהלים קמו ט), לְשׂוֹבֵב יַעֲקֹב אֱלִיו (ישעיה מט ה), מְשַׁבֵּב נְתִיבוֹת (שם נח יב), יגודנו האמור כאן אינו לשון שיפעילוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו, כמו צָנִי יֶלְחָנִי (ירמיה י ט) יֵאלֹא מַמְנִי. גֵּד גְּדוּד יגודנו, גְּדוּדִים יגודו הימנו, שיעצרו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ^כ: והוא יגד עקב - כל גדודיו יסובו על עקבם לנחלתם שלקחו צעזע הירדן ולא יפקד מהם איש: עקב - צדרכם וצמסילותם שהלכו יסובו, כמו וְעַקְבוֹתֶיךָ לֹא נִדְעוּ (תהלים עו ט), וכן צַעֲקֵי הַלְּאֵן (שיר השירים א ט), בלשון לע"ז טרניא"ס: (כ) מאשר שמננה לחמו - מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שָׂמֵן, שהיו זיתים מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין. וכן צרכו

ידין, ועל שמשון נצח נצואה זוט^ה. ועוד יש לפרש, כאחד שבטי ישראל, כמיוחד שבצבטים, הוא דוד שצא מיהודה^{טז}: (יז) שפיפן - הוא נחש (צ"ר פל"ט סי' י), ואומר אני שקרוי כן על שם שהוא נושף כמו וְאֶתְּפָה תְּשׁוּפְפוּ עֲקֵב (לעיל ג טו): הנשך עקבי פום - כך דרכו של נחש, ודמיונו לנחש הנושך עקבי פום: ויפ"ר רכבו אחור - שלא נגע בו. ודוגמתו מנינו צמסון וְיִלְפַת שְׂמִשׁוֹן אֶת שְׂנֵי עַמּוּדֵי הַפְּתוּךְ וּגו' (שופטים טו כט) ושעל הגג ממו^י. ואונקלוס תרגם כחיו חורמן, שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא לפעוני, וקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרם. וכפיתנא, כמו פתן, יכמון יארוצ: (יח) לִישׁוּעַתָּךְ קוֹיִתִּי ה' - נתנצא שניקרו פלשתיים את ענינו וסופו לומר זְכַרְנִי נָחַ וְתִזְכְּנִי נָחַ אֶף הַפַּעַם (שופטים טו כח): (יט) גֵּד גְּדוּד יגודנו - כולם לשון גדוד הם, וכן חצרו מנחס. ואם תאמר, אין גדוד בלא שני דלתי"ן, יש לומר גדוד שם דבר צריך שני דלתי"ן, שכן דרך תיבה בת שתי אותיות להכפל בצופה ואין יסודה אלא שתי אותיות, וכן אמר בַּפֶּפֹּר לְגוֹד (משלי טו

מקורי רש"י

ולאחורי אחוריהם אין בריה יודעת. ועי' אגדת בראשית (פרק פג): כשם שהנחש אם ילקה בזנבו או במעיו אינו מת, כיון שהוא לוקה בראשו מת, שנאמר הוא ישופך ראש (בראשית ג טו), כך היה שמשון אסרו אותו בידי וברגליו ולא נודע כחו, כיון שגזזו ראשו, מיד ויסר כחו מעליו (שופטים טז ט), ואעפ"כ הנושך עקבי סוס [ויפול רוכבו אחור] (בראשית מט יז), שהוא אחז בשני העמודים והפיל את הבית, שנאמר וילפת שמשון וגומר, ויפול הבית על הסרנים וגו' (שופטים ט"ז). ע"א. עי' במדבר רבה (פרשה יג פסקה ט): גֵּד גְּדוּד יגודנו והוא יגוד עקב ודבר זה אמר יעקב על מה שהיה עתיד לעבור חלוץ למלחמה את הירדן כמה דתימא (במדבר לג) ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה וגו' וכו' ובני גד סייעו להם עד שנכבשה הארץ ונחלקה לכולם.

(בראשית מט) דן ידין עמו וגו' יהי דן וגו'. סח. עי' תרגום אונקלוס. ויותר מפורש בתרגום יונתן: מדבית דן עתיד דייקום גברא דידון ית עמיה דינין דקשוט כחדא ישתמעון ליה שבטיא דישראל. טט. עי' מדרש תנחומא (ויחי סי' יב): דן ידין עמו כאחד, כיהודה מיוחד שבשבטים. דבר אחר כאחד שבטי ישראל, כיחידו של עולם שאינו צריך לאחרים במלחמה. שנא' פורה דרכתי לבדי וגו' (ישעיה גג). כך שמשון מדין אינו צריך לאחרים, שנאמר בלחי החמור הכיתי אלף איש (שופטים טו). ע"א. עי' בראשית רבה (פרשה צח סי' יד): מה הנחש הזה ריסו מחלחל לאחר המיתה, כך ויהיו המתים אשר המית במותו וגו' (שופטים ט"ז), הנושך עקבי סוס, קראו לשמשון וישחק לנו (שם), אמר ר' לוי כתיב ועל הגג כשלת אלפים (שם), אלו מה שהיו על שפת הגג אבל מה שהיו לאחוריהם

אונקלוס

וְהוּא יִתֵּן מִעֲדֵי-מֶלֶךְ: ׀ כַּאֲ נִפְתְּלֵי אֵילָה ׀
 שְׁלַחַה הִנְתָּן אִמְרֵי-שָׁפָר: ׀ כַּב בֵּן פֶּרֶת ׀
 יוֹסֵף בֵּן פֶּרֶת עֲלֵי-עֵינַי בְּנֹת צַעֲדָה עֲלֵי-שׁוּר: ׀
 כְּגוֹפֵן דְּנָצַב עַל עֵינָא דְּמֵיא תְּרִין שְׁבַטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהֵי יִקְבְּלוּן חוּלְקָא וְאַחַסְנִתָּא²:

יח. של אשר טובה ארצו, והיא מגדלת תענוגי המלכים. יט. נפתלי בארץ טוב יפול גורלו, וירושתו תהיה עושה פירות, יהיו מודים ומברכים עליהם. כ. בני שיתרבה יוסף, בני שהתברך כגפן שנטוע על מעיין המים, שני שבטים יצאו מבניו יקבלו חלק וירושה. רש"י

בצח מניעה (קט ע"א): בן פרת עלי עין - חנו נטוי על העין הרואה אותו: בנות צעדה עלי שור - צנות מנרים היו לועדות (על החומה) להסתכל ציפיו. צנות הרצה צעדה כל אחת ואחת צמקום שמוכל לראותו משם¹. דבר אחר, עלי שור, על ראייתו, כמו אֲשֶׁר־נָפְנוּ וְלֹא קָרוּב (במדבר כד י). ומדרש אגדה יש רצים וזה נטוי ליישב המקרא: פרת - ת"ו שצו הוא תקון הלשון, כמו על דְּצַרְתָּ צִנִּי הָאָדָם (קהלת ג יח): שור - כמו לשור. (דבר אחר), עלי שור, צעזעל לשור. ותרגום של אונקלוס, צנות צעדה עלי שור תרין שבטין יפקון מצנוהי וכו'. וכתב צנות, על שם צנות מנשה, צנות כלפחד, שנטלו חלק צנני עברי הירדן². צרי דיסגי יוסף, פרת לשון פריה ורציה. ויש מדרשי אגדה זו המתשזים על הלשון, צעעה שצא עשו לקראת יעקב,

משה, וְטַבַּל צִפְמָן רָגְלוֹ (דברים לג כד), כמו ששנינו צמנחות (פה ע"ב) פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו'³: (כא) אֵילָה שְׁלֹחָה - זו צקעת גינוסר, שהיא קלה לצבל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ⁴. אילה שלוחה, אילה משולחת לרוץ: הנתן אמרי שפר - כתרגומו. דבר אחר, על מלחמת סיסרא נתנבא, וְלִקְחָהּ עִמָּךְ עֲשָׂרַת חֲלָפִים אִישׁ מִצִּנֵּי נִפְתְּלֵי וְגו' (שופטים ד ו), והלכו שם צוריות, וכן נאמר שם לשון שלוח צעמק שְׁלַח צְרָגְלָיו (שם ה טו). הנתן אמרי שפר, על ידם שרו דבורה וצרק שירה⁵. ורבותינו דרשוהו על יום קצורת יעקב, כשערער עשו על המערה צמסכת סוטה (יג ע"א)⁶. ותרגומו, יתרמי עדציה, יפול חצלו והוא יודה על חלקו אמרים נאים ושצח: (כב) בן פרת - בן חן, והוא לשון ארמי, אפריון נמטייה לרצי שמעון צסוף

מקורי רש"י

פסקה יז): דבי רבי נתן אמרי, שפר זו שירה, שאמרו (שם ה) ותשר דבורה. רבי יוסי בריה דרב יעקב בר אידי בשם רבי אחא, הנותן אמרי שפר. עה. ז"ל: כיון שהגיעו למערת המכפלה, אתא עשו קא מעכב. אמר להן, ממרא קרית הארבע היא חברון, ואמר רבי יצחק קרית ארבע ארבע זוגות היו אדם וחווה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולא. איהו קברה ללאה בדידיה, והאי דפישי דידי הוא. אמרו ליה, זבינתה, אמר להו נהי דזביני בכירותא, פשיטותא מי זביני. אמרו ליה אין, דכתיב בקברי אשר כריתי לי. ואמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה, שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה. אמר להו, הבו לי איגרתא, אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא. ומאן ניזיל, ניזיל נפתלי דקליל כי איילתא, דכתיב נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר. עו. עי בראשית רבה (פרשה צח סי' יח): בשעה שיצא יוסף למלוך על מצרים היו בנות מלכים מציעות עליו דרך החרכין, והיו משליכות עליו שירין וקטלין ונומים וטבעות, כדי שיתלה עיניו ויביט בהן. אעפ"כ לא היה מביט בהן. אמר לו הקב"ה, אתה לא תלית את עיניך והבטת בהן, חייך שאתה נותן לבנותיך צעידה בתורה מהו צעידה פרשה. עז. עי במדבר רבה (פרשה יד סי' ו): בנות צעדה עלי שור, אלו בנות צלפחד שנטלו חלק בארץ. ועי מדרש תנחומא (פנחס סי' ט): יעקב אבינו ראה שנטולות מכאן ומכאן שנאמר בנות צעדה עלי שור, זה הירדן שנעשה כחומה שלא יכנס לארץ, וא"ל יעקב ליוסף בנותיך נוטלות כאן וכאן.

עב. ז"ל: תנו רבנן וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין אמרו פעם א' נצרכו להן אנשי לודקיא בשמן מינו להן פולמוסטוס אחד אמרו לו לך והבא לנו שמן במאה ריבוא. הלך לירושלים, אמרו לו לך לצור. הלך לצור, אמרו לו לך לגוש חלב. הלך לגוש חלב, אמרו לו לך אצל פלוני לשדה הלז, ומצאו שהיה עוזק תחת זיתיו. אמר לו, יש לך שמן במאה ריבוא שאני צריך. אמר לו, המתן לי עד שאסיים מלאכתי. המתין עד שסיים מלאכתו. לאחר שסיים מלאכתו, הפשיל כליו לאחוריו, והיה מסקל ובא בדרך. אמר לו, יש לך שמן במאה ריבוא, כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים. כיון שהגיע לעירו, הוציאה לו שפחתו קומקום של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו. הוציאה לו ספל של זהב מליאה שמן, וטבל בו ידיו ורגליו, לקיים מה שנאמר וטובל בשמן רגלו. לאחר שאכלו ושתו, מדד לו שמן במאה ריבוא. אמר לו, כלום אתה צריך ליותר, אמר לו הן, אלא שאין לי דמים. אמר לו, אם אתה רוצה ליקח, קח, ואני אלך עמך ואטול דמיו. מדד לו שמן בשמונה עשר ריבוא. אמרו, לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו, כיון שהגיע לעירו, יצאו אנשי עירו לקלסו. אמר להם, לא לי קלסוני, אלא לזה שבא עמי, שמדד לי שמן במאה ריבוא והרי נושה בי בשמונה עשרה ריבוא. לקיים מה שנאמר, יש מתעשר ואין כל, מתרושש והון רב. עג. עי בראשית רבה (פרשה צט סי' יא): נפתלי אילה שלוחה, זו בקעת גנוסר שהיא ממהרת את פירותיה כאילה. עד. עי בראשית רבה (פרשה צח

אונקלוס

כג וַיִּמְרָרוּ וַיִּשְׁטְמֻהוּ בְּעַלְי חַצִּים: כד וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ וַיִּפְּזוּ זְרַעֵי יָדָיו מִיָּדוֹ אֲבִיר יַעֲקֹב מִשֵּׁם רָעָה אֲבֹן יִשְׂרָאֵל: כה מֵאֵל אֲבִירָךְ וַיַּעֲזֹרְךָ דָּהָב עַל דְּרַעוֹהֵי וְאַחֲסִין מִלְכוּתָא וַתְּקִיף דָּא הֵנֵחַ לֵיה מִן קָדָם אֵל תְּקִיפָא דִּיעֲקֹב דְּבַמִּירְיָה זֶן אֲבָהֶן וּבְנִין זֶרְעָא דִּישְׂרָאֵל^{כב}: כב. ושבח (נתקיימה) בהם נבואתו על שקיים התורה בסתר ושם בכח בטחוננו, לכן יושם זהב על זרועותיו, ירש מלכות וכח זה היתה לו מלפני אל כח יעקב, ובדברו זן אבות ובנים זרע ישראל.

רש"י

נעשו אנשי ריב. וכן דמיו יִשְׁבִי אֵי (שעיה כג ז) כמו נדמנו. וכן תרגם אונקלוס ונקמוהי: בעלי חציים - שלשונם כחז"ל^{כג}. ותרגומו מרי פלגותא, לשון ופְּהִי הַפְּחִיָּה (במדבר לא לו), אותן שהיו ראוים לחלוק עמו נחלה: (כד) ותשב באיתן קשתו - נתישבה בחזק. קשתו, חזקו: ויפזו זרעי ידיו - זו היא נתינת טבעת על ידו, לשון זָהָב מוֹפָז (מלכים א' י יח). זאת היתה לו מידי הקדוש צרוך הוא שהוא אציר יעקב, ומשם עלה להיות רועה אצן ישראל, עקרון של ישראל, לשון הַאֲצָן הַרְאֵשָׁה (זכריה ד ז), לשון מלכות. ואונקלוס אף הוא כך תרגמו, ותשב, ותצת צהון נביאותיה, החלומות אשר חלם להם. על דקיים אורייתא צסתרא, תוספת הוא ולא מלשון עצרי שבמקרא. ושוי צתוקפא רוחאניה, תרגום של צאיתן קשתו. וכך לשון התרגום על העצרי, ותשב נצואתו, צשציל שאיתנו של הקדוש צרוך הוא היתה לו לקשת ולמצטת. צכן יתרמא דהצ על דרעוהי, לכך ויפזו זרועי ידיו, לשון פזצב^{כד}: אבן ישראל - לשון נוטריקון, אצ וצן, אצהן וצנין, יעקב וצניו: (כה) מוא אביר - היתה לך זאת, והוא יעזרך^{כה}:

צכולן קדמו האמהות ללכת לפני צניהם להשתחוות, וצרחל כתיב גַּשׁ יוֹסֵף וְרַחֵל וַיִּשְׁפְּטוּ (לעיל לג ז). אמר יוסף, רשע הזה עינו (רעה) [רמה], שמא יתן עיניו צאמי, ילא לפניו ושרצצ קומתו לכסותה. והוא צצרכו אציו צן פרת, הגדלת עצמך יוסף, עלי עין של עשו, לפיכך זכית לגדולה^{כה}: בגות צעדה עלי שור - להסתכל צך צצאתך על מצרים^{כז}. ועוד דרשוהו, לענין שלא ישלוט צזרעו עין הרע. ואף כצצרך מנשה ואפרים צרכם כדגים, שאין עין הרע שולטת צהם^{כז}: (כג) וימררוהו ורבו - וימררוהו אחיו, וימררוהו פוטיפר ואשתו, לאסרו לשון וַיִּמְרָרוּ אֶת טַיִּיָּהם (שמות א ד): ורבו - נעשו לו אחיו אנשי ריב, ואין הלשון הזה לשון פעלו, שאם כן היה לו לינקד וְרָבוּ, כמו הַפְּהִי מִי מְרִיצָה אֲשֶׁר רָבוּ וגו' (במדבר כ יג). ואף אם לשון רביית חצים הוא, כן היה לו להנקד ואינו אלא לשון פועלו, כמו שָׁמוּ עָמִים (ירמיה צ ז) שהוא לשון הושמו, וכן רֹאמוּ פָּנַעַט (איוב כד כד) שהוא לשון הורמו, אלא שלשון הורמו והושמו על ידי אחרים, ולשון שָׁמוּ רָמוּ רָבוּ, מאליהם הוא, משוממים את עצמם, נתרוממו מעצמם,

מקורי רש"י

בראשית רבה (פרשה צח סי' יט): וישטמוהו בעלי חציים, אלו בעלי מחיצתו שהשליכו עליו דברים קשים כחץ, חצי גבור שנונים (תהלים קכ), ומה ראה למשלן בחץ מכל כלי זיין אלא כל כלי זיין מכין במקומן וזה מכה מרחוק, כך הוא לשון הרע דאמור ברומי וקטיל בסוריא, ולא ככל גחלים אלא כגחלי רתמים, שכל גחלים כבים מבפנים אבל גחלי רתמים אף על פי שהוא כבה מבחוץ עדיין הוא בוער מבפנים, כך כל מי שהוא מקבל לשון הרע אף על פי שאתה הולך ומפייסו והוא מתפייס עדיין הוא בוער מבפנים, מעשה ברוחם אחד שהציתו בו את האור והיה דולק י"ב חדש, חורף וקיץ וחורף. פב. עי' זוהר (ויחי רמז ע"א): ויפזו, מאי ויפזו, אלא כדכתיב (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב ומפזו רב, וכתיב (איוב כח יז) ותמורתה כלי פז, אתייקרו דרועוי במרגליתא עלאה. פג. עי' בראשית רבה (פרשה פז סי' ז): מי עשה כן, מאל אביר, ויעזרך.

עח. עי' בראשית רבה (פרשה עח סי' י'): ביוסף כתיב ואחר גש יוסף ורחל, וישתחוו. אלא אמר יוסף, הרשע הזה עינו רמה, שלא יתלה עיניו ויביט את אמי. וגבהה קומתו וכסה אותה. הוא דכתיב ביה בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. בן פורת, רביית עלי עין, בן פורת, רביית יוסף. בן פורת עלי עין בן פורת רביית יוסף רבי ברכיה בשם ר' סימון אמר עלי לפרוע לך מן אותה העין. עט. עי' לעיל הערה עו. פ. עי' ברכות (כ ע"א): לא מסתפי מר מעינא בישא, אמר להו, אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. ואמר רבי אבהו, אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא, וידגו לרב בקרב הארץ. מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם. ואי בעית אימא עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו. פא. עי'

אונקלוס

וַיֵּת שְׂדֵי וַיְבָרְכֵנָּהּ בְּרִכְּךָ דְּנַחְתָּן
 מִטְּלָא דְשָׁמַיָא מְלַעֲיֵלָא בְּרִכְּךָ דְּנַגְדָּן
 מִמְעַמְקֵי אַרְעָא מְלַרְע בְּרִכְתָּא
 דְּאַבְרָם וְדְאַמְרָא^כ: (כו) בְּרִכְתָּא
 דְּאַבְרָם יְתוּסְפָן^כ עַל בְּרִכְתָּא
 דִּי לֵיכָּה בְּרִיכּוֹ אַבְהָתִי דַחְמִידוֹ
 לְהַזְזֵי וּבְרַבֵּיא דְמָן עֲלָמָא יְהוּיִן
 כָּל אֲלִין לְרִישָׁא דִּיֻּסְף וּלְגַבְרָא

וַיֵּת שְׂדֵי וַיְבָרְכֵךְ בְּרִכַּת שָׁמַיִם מֵעַל בְּרִכַּת
 תְּהוֹם רִבְצַת תַּחַת בְּרִכַּת שְׂדֵיִם וְרַחֵם: כו בְּרִכַּת
 אַבְרָם גָּבְרוּ עַל־בְּרִכַּת הוֹרֵי עַד־תַּאֲוֹת גְּבַעַת
 עוֹלָם תְּהֵיִן לְרִאשׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקֹד נְזִיר אָחִיו:
 פ שְׂשֵׁי כו בְּנִימִין וְאַב יִטְרָף בְּבִקְרָא יֵאכַל עַד

פְּרִישָׁא דְאַחוּהֵי^{כז}: (כז) בְּנִימִין בְּאַרְעִיָּה תְּשֻׁרֵי שְׂכִינְתָּא בְּאַחְסֵינְתִּיָּה יְתַבְנֵי מְקַדְשָׁא בְּצַפְרָא
 כג. דבר ה' של אביך יהיה בעזרתך ואת ה' ויברכך ברכות שיעורדים מטל השמים למעלה ברכות שנמשכות ממעמקי הארץ מבחוץ וברכות אביך
 ואימך. כד. יתוספו. כה. שלי. כו. ברכות אבותי שהתאוו להם גדולי העולם, יהיו כל אלה לראש יוסף גבר שנבדל מאחיו.

רש"י

סרוק: הורי - לשון הריון שהורוני צמעי אמני, כמו
 הָרָה גָּזַר (לוי' ג א): עד תאות - עד קלות כמו
 וְהַתְּאֵוֹתֶיךָ לְכֶסֶם לְגַבּוֹל קִדְמָה (במדבר' לד ט), תְּתַאֲוֶה לְבַח
 תְּמַת (שם' לד ט): תהיין - כולם לראש יוסף: נזיר
 אחיו - פרישא דאחיהי (ת"כ), שנבדל מאחיו, כמו וַיִּנְזְרוּ
 מִקְדְּשֵׁי צִנִּי יִשְׂרָאֵל (ויקרא' כב ז), נָזְרוּ תְּחִיבָה (ישעיה' א ד).
 ורבותיו דרשו, וַתֵּשֶׁב צְאִיפָן קְשָׁתוֹ, על כבישת יצרו
 באשת אדוניו, וקוראו קשת על שם שהזרע יורה כחץ.
 וַיִּפְּאוּ זְרוּעֵי יָדָיו, כמו ויפואו, שילא הזרע מזין אלצעות
 ידי^{כח}. מִיָּדֵי תְּצִיר יַעֲקֹב, שנראתה לו דמות דיוקנו של
 אציו וכו', כדאיתא בצוטה (לו ע"ג^{כח}). ואונקלוס תרגם,
 תאות עולם לשון תאוה וחמדה, וגזעות לשון מְלַקְי
 אֲרָךְ (שמואל' א' ז ט), והם הזכות) שחמדתן אמו והוקיקתו
 לקבלם: (כז) בנימין זאב יטרף - זאב הוא אשר
 יטרף, נאח על שיהיו עתידין להיות חטפנין, וַתִּטְפְּסֵם
 לְכֶסֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ (שופטים' כא כב) צפגש צגבעה. ונאח על
 שאול שיהיה נושא באויביו סביב שנאמר (שמואל' א' יד מו)
 וַשָּׂאוֹל לְכַד הַמְּלוּכָה וְגו' וַיִּלְחֶם סָבִיב וְגו' צְמוּאֵל וְגו'
 וַצְּבָאוֹס וְגו' וַצְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יִרְשָׁע^{כט}: בבקר יאב"ל
 עד - לשון צה ושלל המתורגם עדה. ועוד יש לו

ואת שדי - ועם הקדוש צרוך הוא היה לצך כשלא
 שמעת לדברי אדונתך, והוא יצרכך: ברבת שדים
 ורחם - צרכתא דאצא ודאמא. כלומר, יתצרכו
 המולידים והיולדות, שיהיו הזכרים מזריעין טיפה
 הראויה להריון והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן
 להפיל עוצריהן: שדים - יָרָה יִיָּרָה (שמות' יט יג)
 מתרגמינן אישמדאי ישמדי. אף שדים כאן על שם
 שהזרע יורה כחץ: (כו) ברבת אביך גברו וגו' -
 הזכרות שצרכני הקדוש צרוך הוא גברו והלכו על
 הזכרות שצריך את הורי: עד תאות גבעת עורם -
 לפי שהזכרות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם,
 שנתן לי צרכה פרוצה צלי מצרים מגעת עד ד' קלות
 העולם, שנאמר (לעיל' כח יד) וַפְּרָצָה יָמָה וַקְּדָמָה וְגו', מה
 שלא אמר לאצרהם אצינו ולינחק. לאצרהם אמר לו שא
 נא עניך וראה וגו' פי אֵת כָּל הָאֲרָץ אֲשֶׁר אִתָּה רָחֵם
 לְךָ תִּפְנְנֶנָּה (לעיל' יג יד), ולא הראהו אלא ארץ ישראל בצד.
 לינחק אמר לו פי לָךְ וַיִּלְרַעַף אֲתָן אֵת כָּל הָאֲרָצָה הָאֵל
 וְהַקְּמֵתִי אֵת הַצְּעֵה וְגו' (לעיל' כו א). זהו שאמר ישעיה
 וְהִאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲצִיךָ (ישעיה' נח יד), ולא אמר נחלת
 אצרהם^כ: תאות - אשמוול"ץ. כך חזרו מנחם צן

מקורי רש"י

זונות. ועיי' ירושלמי הוריות (פרק ב הלכה ה): רב חונה בשם רב
 מתנה, תלה עינוי וראה איקונין של אבינו מיד היצר. מידי אביר
 יעקב, אמר רבי אבין, אף איקונין של רחל ראה. פז. עיי' מדרש
 תנחומא ויחי (פרק יד): בנימין שנמשל כזאב שנאמר בנימין זאב
 יטרף מה זאב חוטף כן שבטו של בנימין חוטף שכן הוא אומר
 וראיתם והנה אם יצאו בנות שילו לחול במחולות ויצאתם מן
 הכרמים וחטפתם (שופטים' כא) הרי כשם שהזאב חוטף כך בנימין.
 ועיי' בראשית רבה (פרשה צט ס' ג): מדבר במלכותו, מה הזאב הזה
 חוטף כך חטף שאול את המלוכה שנאמר (שמואל' א' יד) ושאוּל לכד
 את המלוכה על ישראל. בבקר יאכל עד (שם) וילחם סביב בכל
 אויביו ולערב יחלק שלל (ד"ה א') וימת שאול במעלו אשר מעל.

פד. עיי' שבת (ק"ח ע"א): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג
 את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר אז תתענג על ה'
 והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו'. לא
 כאברהם שכתוב בו קום התהלך בארץ לארכה וגו', ולא כיצחק
 שכתוב בו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב
 שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. פה. עיי' סוטה (לו
 ע"ב): ותשב באיתן קשתו, א"ר יוחנן משום ר' מאיר, ששבה קשתו
 לאיתנו, ויפוזו זרועי ידיו - נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין
 ציפורני ידיו. פו. ז"ל: באותה שעה באתה דיוקנו של אביו
 ונראתה לו בחלון, אמר לו, יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני
 אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה

אונקלוס

וְלַעֲרַב יִחַלַּק שְׁלָל: כח כָּל־אֱלֹהִים שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל
 שְׁנַיִם עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אַבְיָהֶם וַיְבָרַךְ
 אוֹתָם אִישׁ אִשֶּׁר כְּבָרְכָתוֹ בְּרַךְ אוֹתָם: כט וַיֵּצֵאוּ
 אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲנִי נֹאסֵף אֶל־עַמִּי קִבְּרוּ
 אֹתִי אֶל־אֲבֹתִי אֶל־הַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה עֶפְרוֹן
 הַחֲתָי: ל בַּמַּעֲרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר־
 עַל־פְּנֵי מִמְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
 אֶת־הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֲתָי לַאֲחֻזַּת־קָבֵר:
 לא שָׁמָּה קָבְּרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
 וְשָׁמָּה קָבְּרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רַבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה
 קָבְּרָתִי אֶת־לֵאָה: לב מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְהַמַּעֲרָה
 אֲשֶׁר־בוּ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: לג וַיְכַל יַעֲקֹב לְצִוּוֹת

ובפניא יהון מקרבין פהניא קורבנא
 ובעידן רמשא יהון מפלגין מותר
 חולקהון משאר קודשיא^{כח}: (כח) כל
 אילין שבטיא דישראל תרין עטר
 ודא דמליל להון אבוהון וברוך
 יתהון גבר דכברכתייה בריך יתהון:
 (כט) ופקיד יתהון ואמר להון אנא
 מתפגש לעמי קברו יתי לות אבהתי
 במערתא דבחקל עפרון חיתאה:
 (ל) במערתא דבחקל כפילתא די
 על אפי ממרא בארעא דכנען דזבן
 אברהם ית חקלא מן עפרון חיתאה
 לאחסנת קבורא: (לא) תמן קברו
 ית אברהם וית שרה אתתיה תמן
 קברו ית יצחק וית רבקה אתתיה
 ותמן קברית ית לאה: (לב) זביני
 חקלא ומערתא די ביה מן בני
 חיתאה: (לג) ושיצי יעקב לפקדא

כו. בנימן, בארצו תשרה שכינה, ובירושתו יבנה המקדש. בבקר ובערב יהיו מקריבים כהנים קרבן ולעת ערב יהיו מחלקים מותר חלקם משאר קרשים.

רש"י

כל אחד ואחד: ברך אתם - לא היה לו לומר
 אלא איש אשר כזכרתו צרך אותם, מה תלמוד לומר
 צרך אותם, לפי שנתן ליהודה גזרות ראי ולזנימין
 חטיפתו של זאז ולנפתלי קלותו של חילה, יכול שלא
 כללן כולם בכל הזכרות, תלמוד לומר צרך אותם^{כא}:
 (כט) נאסף אף עמי - על שם שמכניסין הנפשות
 אל מקום גניזתן. שיש חסיפה בלשון עברי שהיא לשון
 הכנסה, כגון ואין איש מאסף אותם הפיתה (שופטים
 י"ט טו), ונאסףו אל תוף ציתך (דברים כג ז), צאסףכס
 את פצואת הארץ (ויקרא כג לט), הכנסתם לבית מפני
 הגשמים. צאסףך את מעשיך (שמות כג טו). וכל חסיפה
 האמורה צמיתה אף היא לשון הכנסה: אף אבתי -
 עם אבותי:

דומה בלשון עברית, אן תלק עד שלל (ישעיה לג כג),
 ועל שאלו הוא אומר שעמד בתחלת זוקרן (ס"ב)
 פריסתן וזריחתן של ישראל^{כב}: ויערב יחאק שדף -
 אף משתשקע שמשן של ישראל על ידי נזוכדננר
 שיגלם לבבל: יחאק שדף - מרדכי ואסתר שהם
 מזנימין יחלקו את שלל המן, שנאמר (אסתר ט ז) הגה
 צית המן נמפי לאסתר^{כט}. ואונקלוס תרגם על שלל
 הכהנים צקדשי המקדש: (כח) וזאת אשר דבר
 להם אביהם ויברך אותם - והלא יש מהם שלא
 זרכם אלא קנטרן, אלא כך פירוש, וזאת אשר דבר
 להם אביהם מה שנאמר בענין. יכול שלא צרך לראובן
 שמעון ולוי, תלמוד לומר ויברך אותם, כולם צממעע:
 איש אשר כזכרתו - זרכה העמידה לבא על

מקורי רש"י

כמה שכתב כל אלה שבטי ישראל עשר (בראשית מ"ט כ"ח).
 מהו וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם, אמר רבי אלעזר,
 עשה אותם יונקים זה מזה. צא. ע"י בראשית רבה (פרשה צט סי'
 ד): כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וגו'. כבר כתיב ויברך אותם,
 ומה ת"ל איש אשר כזכרתו ברך אותם, אלא לפי שבירכך יהודה
 באריה, דן בנחש, נפתלי באילה, בנימין בזאב, חזר וכללן כולן
 כאחד ועשאן אריות ועשאן נחשים. תדע שהוא כן, יהי דן נחש,
 והוא קורא אותו אריה, הה"ד (דברים לג) דן גור אריה. לקיים מה

פח. ע"י אסתר רבה (פרשה י סי' יג): בנימין זאב יטרף בבקר יאכל
 עד זה שאול שהיה בקרן של ישראל שהיה תחלה למלכים והיה
 משבט בנימין. פט. שם: ולערב יחלק שלל, זה מרדכי ואסתר
 שעמדו להם לישראל בגלותם, שהוא דומה לערב וחלקו שלל של
 המן. צ. ע"י פסיקתא רבתי (פיסקא ז): כולך יפה רעייתי, מדבר
 בשבטים. ואם תאמר הרי יעקב אביהן בירך לשבטים וקמנתו
 לראובן ושמעון ולוי, והיאך אתה אומר, א"ר אליעזר, אעפ"י שבירך
 את השבטים האחרונים וקיינתו את הראשונים, אלא חזר וברכם.

אונקלוס

ית בנוהי וכנש רגלוהי לערסא
 ואתנגיד ואתכניש לעמיה: (א) ונפל
 יוסף על אפי אבוהי ובכא עלוהי
 ונשיק ליה: (ב) ופקיד יוסף ית
 עבדוהי ית אסותא למחנט ית אבוהי
 וחנוטו אסותא ית ישראל:
 (ג) ושלימו ליה ארבעין יומין ארי
 כן שלימו יומי חגיטיא ובכו יתיה
 מצראי שבעין יומין: (ד) ועברו יומי
 בכיתיה ומליל יוסף עם בית פרעה
 למימר אם כען אשכחית רחמין
 בעיניכון מלילו כען קדם פרעה
 למימר: (ה) אבא קיים עלי למימר
 הא אנא מאית בקברי דאתקניתי לי
 בארעא דכנען תמן תקברינני וכען
 אסק כען ואקבר ית אבא ואיתוב:
 (ו) ואמר פרעה סק וקבור ית אבוך
 כמא דקיים עלך: (ז) וסליק יוסף
 למקבר ית אבוהי וסליקו עמיה כל
 עבדי פרעה סבי ביתיה וכל סבי
 א. עתה. ב. עתה לפני. ג. שהכנתו.
 ד. עתה.

את־בְּנָיו וַיֵּאסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמְּטָה וַיִּגְוַע וַיֵּאסֹף
 אֶל־עַמּוּיוֹ: ג א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיִּבֶךְ עָלָיו
 וַיִּשְׁקֻלּוּ: ב וַיִּצְוּ יוֹסֵף אֶת־עַבְדָּיו אֶת־הַרְפָּאִים
 לְחַנֵּט אֶת־אָבִיו וַיַּחְנְטוּ הַרְפָּאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל:
 ג וַיִּמְלְאוּ לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵן יִמְלְאוּ יְמֵי
 הַחַנְטִים וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצָּרִים שְׁבַע־יָמִים: ד וַיַּעֲבְרוּ
 יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פְּרֹעָה לֵאמֹר
 אִם־נָא מְצֵאתִי חַן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי
 פְּרֹעָה לֵאמֹר: ה אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי
 מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה
 תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי
 וְאֲשׁוּבָה: ו וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה עֲלֶה וקָבַר אֶת־אָבִיו
 כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעָד: ז וַיַּעַל יוֹסֵף לְקָבַר אֶת־אָבִיו
 וַיַּעַלּוּ אֹתוֹ כָּל־עַבְדֵי פְּרֹעָה זְקֵנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זְקֵנֵי

רש"י

כמו אשר קניתי. אמר רבי עקיבא, כשהלכתי לכרכי הים
 היו קורין למכירה כירה^א. ועוד מדרשו, לשון כרי
 דגור, שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מזית לזן ועשה
 אותו כרי ואמר לעשו טול זה ששזיל חלקך במערה^ב:
 (ו) כאשר השביעך - ואם לא ששזיל השצועה לא
 הייתי מניחך, אבל ירא לומר עבור על השצועה, שלא
 יאמר אם כן לעזור על השצועה ששזעתי לך שלא
 חגלה על לשון הקודש שאני מכיר עודף על שזעים לשון
 ואחא אינך מכיר זו, כדאיתא במסכת סוטה (לו ע"ג)^ג:

(ג) ויאסף רגליו - הכניס רגליו: ויגוע ויאסף -
 ומיתה לא נאמרה זו, ואמרו רז"ל יעקב חזינו לא מת
 (מעניט ה ע"ג): ג (ב) לחנט את אביו - ענין מרקחת
 ששמים הוא: (ג) וימלאו לו - השלימו לו ימי חניטתו
 עד שחללו לו ארבעים יום: ויבכו אתו מצרים
 שבעים יום - ארבעים לחניטה ושלושים לזכיה, לפי
 שזאה להם זרחה לרגלו, שכלה הרעב והיו מי נילוס
 מתצרכין^ב: (ה) אשר בריתי לי - כפשוטו כמו פי
 יקרה לי^א (שמות כא ג).

מקורי רש"י

איגרתא אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא. צד. עי' בראשית
 רבה (פרשה ק סי' ה): אבי השביעני לאמר וגו' אשר כריתי לי
 בשעה שעמד יעקב עם עשו, אמר ליה מה את בעי, ממון או קבורה,
 א"ל מה לההוא גברא קבורתא, הב לי ממון וסב לך קבורתא, הרבה
 ממון תכרה עליה. ה"ד (בראשית נ) בקברי אשר לקחתי לי, אין
 כתיב כאן אלא אשר כריתי לי, הכרתי עליה. צה. ז"ל: א"ר חייא
 בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליסוף ובלעדיך לא
 ירים איש את ידו וגו', אמרו איצטגניני פרעה, עבד שלקחו רבו
 בעשרים כסף תמשילהו עלינו, אמר להן, גונני מלכות אני רואה בו.
 אמרו לו, א"כ, יהא יודע בשבעים לשון. בא גבריאלי ולימדו שבעים

שנאמר, כולך יפה רעיתי ומום אין בך (שיר ד). צב. עי' בראשית
 רבתי (ויחי): ויבכו אותו מצרים שבעים יום, מה עשה יעקב
 למצרים שבכו אותו, אלא בשעה שירד למצרים כלה הרעב. ולמה
 ע' יום, אלא מ' ימי החנוטים ולי של בכי הרי ע'. צג. עי' ראש
 השנה (כו ע"א): אמר רבי כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה
 כירה למאי נפקא מינה לפרושי אשר כריתי לי. ועי' סוטה (יג ע"א):
 והאי דפייש ידי הוא אמרו ליה זבינתה אמר להו נהי דזביני
 בכירותא פשיטותא מי זביני אמרו ליה אין דכתיב בקברי אשר
 כריתי לי ואמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא
 לשון מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה אמר להו הבו לי

אונקלוס

אָרְצֵי־מִצְרַיִם: ח וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאָחָיו וּבֵית אָבִיו
 וְכָל טַפָּם וְצֵאֲנָם וּבְקָרָם עֲזָבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: ט וַיַּעַל
 עִמּוֹ גַם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד:
 י וַיָּבֹאוּ עַד־גֵּרֶן הָאֲטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
 וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסֶּפֶד גָּדוֹל וְכִבֵּד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו
 אֲבָל שְׁבַעַת יָמִים: יא וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַפְּנִיעֵנִי
 אֶת־הָאֲבָל בְּגֶרֶן הָאֲטָד וַיֹּאמְרוּ אֲבָל־כָּבֵד זֶה
 לְמִצְרַיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אֲבָל מִצְרַיִם אֲשֶׁר
 בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: יב וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוּם:
 יג וַיֵּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אֶרְצָה כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ
 בְּמַעַרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
 אֶת־הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֵת־קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתָן עַל־

ארעא דמצרים: (ח) וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו לחוד טפלהון וענהון ותוריהון שבקו בארעא דגשן: (ט) וסליקו עמיה אף רתיכין אף פרשין והנה משרייתא סגיאָה לחדא: (י) ואתו עד בית אדרי דאטד די בעיברא דירדנא וספדו תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבדו לאבוהי אבלא שבֵּעא יומין: (יא) וחזא יתיב ארעא כנענאָה ית אבלא בבית אידרי דאטד ואמרו אבל תקיף דין למצראי על כן קרא שמה אבל מצרים די בעיברא דירדנא: (יב) ועבדו כנעהי ליה כן כמא די פקדינון: (יג) ונטלו יתיה כנעהי לארעא דכנען וקברו יתיה במערת חקל כפלתא דזבן אברהם ית חקלא לאחסנת קבורא מן עפרן חיתאָה על

ה. בית. ו. בבית.

רש"י

אחד מצניכס שהם מצנות כנען אלל אחס. וקצב להם מקום, ג' למזרח וכן לארבע רוחות. וכסדרן למסע מחנה של דגלים, נקצבו כאן. לוי לא ישא שהוא עמיד לשאת את הארון, ויוסף לא ישא שהוא מלך, מנשה ואפרים יהיו תחמיהם. וזהו איש על דגלו צאתת וגו' (במדבר 3), צאות שמסר להם אציהס לישא מטמוצ':

(י) גרן האטד - מוקף אטדין היה. ורבותינו דרשו על שם המאורע, שצאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה, וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בצרונו של יעקב עמדו כולן ותלו צו כתריהם והקיפוהו כתרים, כגורן המוקף סייג של קוליס'': (יב) כאשר צום - מהו אשר נוס: (יג) וישאו אתו בניו - ולא בני בניו, שכן נוס אל ישאו מטמי לא איש מנרי ולא

מקורי רש"י

כולם למלחמה באו, כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב, נטלו כולן כתריהן ותלאום בארונו של יעקב. תנא, שלשים וששה כתרים נטלו בארונו של יעקב. ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד, תנא, אפי' סוסים ואפילו חמורים. צ"ז. ע"י במדבר רבה (פרשה ב סי' ח): כאשר הגיעה שעתו של יעקב ליפטר מן העולם, קרא לבניו, דכתיב ויקרא יעקב אל בניו ובירכנן, וצוון על דרכי האלהים, וקבלו עליהם מלכות שמים. משגמר דבריו, אמר להם, כשתטלו אותי, ביראה ובכבוד לוו אותי, ולא יגע אדם אחר במטתי ולא אחד מן המצריים ולא אחד מבניכם, מפני שאתם נטלתם מבנות כנען. וכח"א, ויעשו לו בניו כן כאשר צום, בניו ולא בני בניו וישאו אותו בניו. היאך צום, אלא אמר להם בני יהודה יששכר וחבולן יטענו מטתי מן המזרח, ראובן ושמעון וגד יטענו מטתי מן הדרום, אפרים ומנשה ובנימין יטענו מן המערב, דן אשר ונפתלי יטענו מן הצפון. יוסף אל יטען, שהוא מלך, ואתם צריכין לחלק לו כבוד. לוי אל יטען, למה, שהוא טוען את הארון. ומי שהוא טוען ארונו של חי העולמים אינו טוען ארונו של מת. ואם עשיתם וטענתם את

לשון, לא הוה קגמר, הוסיף לו את אחת משמו של הקדוש ברוך הוא ולמד. שנאמר, ערות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים (שפת לא ידעתי אשמע). ולמחר, כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה אהדר ליה. אישתעי איהו בלשון הקדש, לא הוה קא ידע מאי הוה אמר. א"ל, אגמרי, אגמריה ולא גמר. אמר ליה, אישתבע לי דלא מגלית, אישתבע לו. אבי השביעני לאמור, א"ל זיל איתשיל אשבועתך. אמר ליה, ואיתשלי נמי אדידך. ואף על גב דלא ניחא ליה, א"ל עלה וקבור את אביך כאשר השביעך. צו. ע"י שם (יג ע"א): מאי שנא מעיקרא דכתיב ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו', והדר וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו, ומאי שנא לבסוף דכתיב וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו לקבור את אביו. אמר רבי יוחנן, בתחילה, עד שלא ראו בכבודן של ישראל, לא נהגו בהן כבוד. ולבסוף, שראו בכבודן, נהגו בהן כבוד. דכתיב, ויבאו עד גורן האטד. וכי גורן יש לו לאטד, א"ר אבהו, מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד, שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה. תנא,

אונקלוס

אפי ממרא: (יד) ותב יוסף למצרים
 הוא ואחוזי וכל דסליקו עמיה
 למקבר ית אבוהי בתר דקבר ית
 אבוהי: (טו) וחזו אחי יוסף ארי
 מית אבוהון ואמרו דילמא יטר לנא
 דכבו יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל
 בישתא דגמלנא יתיה: (טז) ופקידו
 לנת יוסף למימר אבונך פקיד קדם
 מותיה למימר: (יז) כדין תימרון
 ליוסף בבעו שבוק כען לחובי
 אהך ולחטאיהון ארי בישתא גמלונך
 וכען שבוק כען לחובי עבדי אלהא
 דאבונך ובכא יוסף במללותהון
 עמיה: (יח) ואזלו אף אחוזי
 ז. אולי ישמור לנו טינה. ח. עזוב עתה.
 ט. עזוב עתה.

פני ממרא: יד וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו
 וכל העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו
 את אביו: טו ויראו אחיו יוסף כימת אביהם
 ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישוב לנו את
 כל הרעה אשר גמלנו אתו: טז ויצאו אליו יוסף
 לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר: יז כה
 תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם
 כירעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי
 אביך ויבך יוסף בדברים אליו: יח וילכו גם אחיו

רש"י

(יז) ויש לו משמש בלשון שמה, לו ישטמנו, ואין לו עוד
 דומה במקרא, והוא לשון חולי, כמו חלי לא תלך האשה
 אחרי (לעיל כד ה) לשון שמה הוא. ויש חולי לשון בקשה,
 כגון חולי יראה ה' בעיני (שמואל ב' טו יג), חולי יראה ה'
 אחי (יהושע ד' יג), הרי הוא כמו לו יהי כדצרך. ויש חולי
 לשון חס חולי יש תמשים דיקס (לעיל יח כד): (טז) ויצאו
 אל יוסף - כמו ויגוס חל בני ישראל (שמות ו' יג), לזה
 למשה ולאחרן להיות שלוחים אל בני ישראל, אף זה ויצאו
 אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן. ואת מי
 נז, את בני בלהה שהיו רגילין אללו, שנאמר (לעיל לו ז)
 והוא נער את בני בלהה: אביך צוה - שינו דצד
 מפני השלום, כי לא נזהר יעקב כן, שלא נחמד יוסף
 בעיניו^ק: (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך -
 חס אביך מת אלהי קיים והם עבדיו^ק: (יח) וילכו גם
 אחיו - מוסף [נ"א מוסב] על השליחות:

(יד) הוא ואחיו וכל העולים אתו - בחזרתן כן
 הקדים אחיו למנרים העולים אתו, ובהליכתן הקדים
 מנרים לאחיו, שנאמר (לעיל פסוק ז) ויעלו אתו כל עבדי
 פרעה וגו' ואחר כך (פסוק ט) וכל בית יוסף ואחיו, אלא
 לפי שראו הכבוד שעשו מלכי כנען שחלו כתריהם
 בארונם של יעקב נהגו בהם כבוד^כ: (טו) ויראו אחי
 יוסף כימת אביהם - מהו ויראו, הכירו במימתו אלל
 יוסף, שהיו רגילים לטעוד על שולחנו של יוסף והיה
 מקרצן בשביל כבוד רציו, ומשמת יעקב לא קרצן^ט: יז
 ישטמנו - שמה ישטמנו. לו מתחלק לעניינים הרבה,
 יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלואה, כגון לו יהי
 כדצרך (לעיל ל ד), לו שטמני (לעיל כג יג), ולו הוללנו (יהושע
 ז' י), לו מתנו (במדבר ד' ז). ויש לו משמש בלשון חס וחולי
 [נ"א וחילו], כגון לו חתמו (דברים לז כט), לוא הקשצן
 למזוטי (ישעיה מ"ח), ולוא חנכי שקל על פפי (שמואל ב' יח

מקורי רש"י

טועד עמהם והיו אוכלין על שלחנו. וכיון שמת יעקב לא אכלו
 על שלחנו. אמרו יש רעה טמונה בלבו של יוסף והשב ישיב לנו
 וגו'. ק. עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז קסב): ויצאו אל יוסף
 למי צוו לבלהה. קא. עי' בראשית רבה (פרשה ק ס' ח): תני
 ר' שמעון בן גמליאל אומר, גדול השלום, שאף השבטים דברו
 דברים בודים בשביל להטיל שלום בין יוסף לשבטים. הה"ד, ויצאו
 אל יוסף לאמר וגו'. והיכן צוה, לא מצינו שצוה כה תאמרו אל
 יוסף וגו', אמר כך, אחי חושדין אותי. וילכו גם אחיו אמרו ליה,
 חד בעית לך לעבדא, הא כולנא לך לעבדין. קב. עי' ילקוט
 שמעוני תורה (רמז קסב): ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך,
 אלהי קיים.

מטתי כשם שצויתי אתכם האלהים עתיד להשרות אתכם דגלים,
 כיון שנפטר טענו אותו כשם שציום שנאמר ויעשו לו בניו כן
 כאשר צום הוי (איוב לו) אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק
 שמיעקב היה בהם דעה היאך ישרו דגלים ולפועלי אתן צדק זה
 הקדוש ברוך הוא שפעל פעולות טובות עם ישראל וכדי ליתן
 להם פעולה טובה שכו שקיימו מצות אביהם לא צום לחנות
 דגלים אלא כמצות אביהם צדק עמהם שלא שינה הדבר שלא
 ליתן מחלוקת ביניהם לכך נאמר לבית אבותם כענין שהקיפו מטת
 אביהם, כן יחנו הוי לבית אבותם יחנו בני ישראל. צח. עי'
 לעיל הערה צו. צט. עי' מדרש תנחומא (שמות ס' ב): ויראו
 אחי יוסף כימת אביהם, מה ראו כל ימים שהיה יעקב קיים היה

אונקלוס

ונפלו קדמוהי ואמרו הא אנחנא לך לעבדין: (יט) ואמר להון יוסף לא תדחלון ארי דחלא דיי אנא: (כ) ואתון חשבתון עלי בישא מן קדם" יי אתחשבת לטבא בדיל למעבד כיומא הדין לקיימא עם סגיי: (כא) וכען לא תדחלון אנא אוןן יתכון וית טפלכון ונחם יתהון ומליל תנחומין" על לבהון: (כב) ויטיב יוסף במצרים הוא ובית אבוהי וחיא יוסף מאה ועשר שנין: (כג) וחיא יוסף לאפרים בנין תליתאין אף בני מכיר בר מנשה איתילידו ורבי יוסף: (כד) ואמר יוסף לאחיהי אנא מאית ויי מידכר דכיר יתכון ויסק יתכון מן ארעא הדא לארעא דקיים לאברהם ליצחק וליעקב: (כה) ואומי יוסף ית בני ישראל למימר מידכר דכיר יי יתכון ויתסקון ית גרמי י. ירא ה' אני .יא. מלפני .יב. וידבר תנחומים.

ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים: יט ויאמר אלהים יוסף אל-תיראו כי התחת אלהים אני: כ ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה ביום הזה להחית עם-רב: שבעי כא ועתה אל-תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת-טפכם וינחם אותם וידבר על-לבם: כב וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים: מפטיר כג וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן-מנשה ילדו על-ברכי יוסף: כד ויאמר יוסף אל-אחיו אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן-הארץ הזאת אל-הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב: כה וישבע יוסף את-בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את-עצמותי

רש"י

ידיכם נודע שאני זן חורין ואני הורג אתכם, מה הצריות אומרות, כת של צחורים ראה ונשתבח זהם ואמר אחי הם ולצקוף הרג אותם, יש לך אח שהורג את אחיו? דבר אחר, עשרה נרות לא יוכלו לכבות נר אחד כו"פ: (כג) על ברכי יוסף - כמרגומו. גדלן זין צרכיו: הסלת פרישת ויחי וספר בראשית

(יט) כי התחת אלהים אני - שמה צמקומו אני, צתמיה, אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול, והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקדוש צרוך הוא חשבה לטובה, והיאך אני לצדי יכול להרע לכם: (כא) וידבר על לבם - דברים המתקבלים על הלב. עד שלא ירדמם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד, ועל

מקורי רש"י

הורג אני אתכם הם אומרים אין לשמור אמנה עם זה, עם אחיו לא שמר אמנה, עם מי הוא משמר אמנה הן אומרים לא היו אחיו אלא כת של בחורים, ראה וקרא אותן אחיו. תדע לך, שהרי הוא בסוף הביא עליהן עילה והרגן. אמר, מה אני נעשה אנטידיקוס לאבא, אבא מוליד ואנא קובר, מה אני נעשה אנטידיקוס להקב"ה, הקב"ה מברך ואני ממעט. הדא הוא דכתיב וינחם אותם, והרי דברים קל וחומר, ומה יוסף שדיבר דברים רעים על לבן של שבטים, כך ניחמו לכשיבא הקב"ה לנחם את ירושלים על אחת כמה וכמה. הה"ד (ישעיה מ) נחמו נחמו וגו'. קד. עי' מגילה (טז ע"ב): וינחם אותם וידבר על לבם. אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר, מלמד שאמר להם דברים שמתקבלין על הלב. ומה עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד, נר אחד היאך יכול לכבות עשרה נרות.

קג. עי' בראשית רבה (פרשה ק סי' ט): ויאמר אליהם יוסף וגו' ואתם חשבתם עלי רעה וגו', ועתה אל תיראו וגו' וידבר על לבם וכי יש לך אדם שמדבר על הלב אלא דברים שהן מנחמין את הלב. אמר להם נמשלתם כעפר הארץ מה עפר הארץ, מי יכול לסייף את עפר הארץ, נמשלתם כחית השדה, ומי יכול לסייף את חית השדה, נמשלתם ככוכבים, מי יכול לסייף את הכוכבים, עשרה כוכבים בקשו לאבד כוכב אחד ולא יכלו לו, שנים עשר שבטים מה אני יכול לשנות סדרו של עולם, מפני שהם כנגד שנים עשר שעות ביום וכנגד שנים עשר מזלות ברקיע, א"ר שמלאי, אתם הגוף, ואני הראש תבואתה לראש יוסף. אין נסיב גופא, מה רישא טב, ולא עוד אלא עד שלא ירדמם לכאן, היו קוראים אותי עבד, ומאחר שירדתם לכאן, הודעתי והגונסים שלי. אם כן אני הורג אתכם, אתמהא, אם

אונקלוס

מזנה: כו וימת יוסף בן-מאה ועשר שנים ויחנטו אתו וישם בארון במצרים: חזק
 מיכא: (כו) ומית יוסף בר מאה ועסר
 שנין וחנטו יתיה ושמיהי בארונא
 במצרים: חזק

פ"ה פה אל פה סי'. ומפטירין ויקרבו ימי דוד במ"א סימן ה:

סכום פסוקי דספר בראשית אלף ותקל"ד אך לד' סימן. וחציו ועל חרבך תחיה. ופרשיותיו י"ב
 ז"ה שמי לעולם סימן. וסדריו מ"ג ידידיה סימן. ופרקיו נ' ה' חננו לך קוינו סימן. מנין
 הפתוחות מ"ג והסתומות מ"ח הכל צ"א פרשיות צ"א אתה וכל העם אשר ברגליך סימן:

הפטרת ויהי

מלכים א' ב

(א) ויקרבו ימי-דוד למות ויצו את-שלמה בנו לאמר: (ב) אנכי הלך בדרך כל-הארץ וחזקת והיית
 לאיש: (ג) ושמרת את-משמרת | יהנה אלהיך ללכת בדרךכו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו
 ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל-אשר תעשה ואת כל-אשר תפנה שם: (ד) למען
 יקים יהוה את-דברו אשר דבר עלי לאמר אם-ישמרו בניך את-דרכם ללכת לפני באמת בכל-לככם
 ובכל-נפשם לאמר לא-יכרת לך איש מעל כסא ישראל: (ה) וגם אתה ידעת את אשר-עשה לי יואב
 בן-צרויה אשר עשה לשני-שרי צבאות ישראל לאבנר בן-נר ולעמשא בן-יתר ויהרגם וישם
 דמי-מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו: (ו) ועשית
 כחקמתך ולא-תורד שיבתו בשלם שאל: ס (ז) ולבני ברזלי הגלעד תעשה-חסד והיו באכלי
 שלחנך כי-כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: (ח) והנה עמך שמעי בן-גרא בן-הימיני
 מבחרים והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתו מחנים והוא-ירד לקראתו הירדן ואשבע לו ביהוה
 לאמר אם-אמיתך בחרב: (ט) ועתה אל-תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה-לו
 והורדת את-שיבתו בדם שאל: (י) וישכב דוד עם-אבתו ויקבר בעיר דוד: פ (יא) והימים אשר
 מלך דוד על-ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנים:
 (יב) ושלמה ישב על-כסא דוד אביו ותפן מלכתו מאד: